

Türkiye’de Düşünce Kuruluşları: Politik Bilginin Çeşitliliği, İmkânı ve Sınırlılıkları¹

Mehmet Münip Babur, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0001-7614-8579,
E-posta: munipbabur@gmail.com

Nadir Suğur, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0002-3855-7555
E-posta: nsugur@anadolu.edu.tr

Özet

Düşünce kuruluşları özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Batılı ülkelerde önemli bir aktör haline gelmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren sayıları artmış ve küresel olarak yayılmışlardır. Özellikle farklı karar alıcı çevrelere etki ederek karar alma süreçlerinde önemli bir aktör haline gelmişlerdir. Artık küresel ve ulusal düzeydeki politik kurum ve kuruluşların karar alma süreçlerinde düşünce kuruluşlarının ürettiği bilgilerin çok daha yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Düşünce kuruluşlarının 1960’lardan itibaren Türkiye’de ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Ancak 1990’lardan itibaren sayıları artmaya başlamıştır. Türkiye’deki düşünce kuruluşları son yıllarda bilgi üretim alanının en önemli güç merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Özellikle 2000’li yıllarla birlikte, düşünce kuruluşlarının faaliyetleri sosyal, ekonomik ve politik alanında çok daha fazla görünür hale gelmiştir. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının politik alanın inşasına yönelik ürettikleri bilgilerin kapsamı, faaliyetlerinin çeşitliliği, entelektüel kapasiteleri ve karar verici kurumsal aktörlerle olan ilişkileri açısından çok önemli bir konuma geldiği söylenebilir. Düşünce kuruluşlarının faaliyet alanları çeşitlilik göstermekle birlikte bu çalışmada düşünce kuruluşlarının politik alanın inşasında oynadıkları rol ele alınacaktır. 2019 yılı itibarıyla, Türkiye’de 53 düşünce kuruluşu bulunmaktadır. GGTTT İndekse göre içinde bulunduğu MENA bölgesinde Türkiye, İsrail ve İran’ın ardından en fazla düşünce kuruluşuna sahip 3. ülke konumundadır. Düşünce kuruluşlarının medyadaki görünürlüklerinin artması ile birlikte politik alanın inşasında ve politik aktörlerin karar alma süreçlerinde çok daha aktif bir rol oynadıkları görülmektedir. Bu çalışmada, politik alanının inşasında özellikle ABD’de ve Batı Avrupa ülkelerinde oldukça etkili olan bu kuruluşların Türkiye’de ne derece etkili oldukları ele alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının web sayfaları incelenmiş, yayınladıkları raporlar derlenmiş, faaliyet alanları tespit edilmiş ve Türkiye’nin önde gelen kimi düşünce kuruluşu temsilcileriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Düşünce kuruluşlarının web-sayfaları ve sosyal medya ortamları betimsel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye’de düşünce kuruluşları önemli bir büyüklüğe ulaşmış olmakla birlikte, bu kuruluşların politik ve ekonomik güç merkezlerine karşı yeterince

mesafeli olamadığı görülmüştür. Ayrıca düşünce kuruluşlarının, eleştirel bilgi kapasitelerinin sınırlı olduğu ve mali açıdan yeterince bağımsız ve özerk olmadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Düşünce kuruluşları, Politika, Politik bilgi, Bilgi, Yeni bilgi üretimi

Think Tanks In Turkey: Plurality, Possibility And Limits Of Political Knowledge

Abstract

Think tanks have become an important actor in Western countries, especially after the Second World War. Since the 1990s, their numbers have increased and they have spread globally. In particular, they have become an important actor in decision-making processes by influencing different decision-making circles. It is now seen that the knowledge produced by think tanks is used more widely in the decision-making processes of global and national political institutions and organizations. The first examples of think tanks in Turkey have emerged since the 1960s. However, their numbers have increased since the 1990s. Think-tanks have become important actors in the production of knowledge in Turkey. In the last decade, they have begun to play a key role in the construction of social, political and economic sphere in Turkey. Think-tanks have grown in number, employed more professional staff, prepared various reports and developed new links with key political institutions in Turkey. This paper aims to look at think-tanks in the realm of politics. As of 2019, there are 53 think-tanks in Turkey. According to the GGTTT Index, in the MENA region it is in, Turkey is the 3rd country with the highest number of think tanks after Israel and Iran. Think-tanks have further extended their influence on political matter through media evaluation of how think tanks in Turkey operating in comparison to those in US and Europe. Findings that this paper mainly draws on information gathered from websites of think-tanks in Turkey. Findings include categorizations of activities and reports of think-tanks, as well as in-depth-interviews with some representatives of leading think-tanks in Turkey. Webpages and social media environments of think tanks were analyzed with descriptive content analysis method. This paper suggests that although think-tanks have recently grown rapidly in number, most think-tanks tend to have a close links with political and economic institutions in Turkey. The proximity of think-tanks to the leading political and economic institutions have given them small room to be independent and critical on political issues in Turkey.

Keywords: Think tank, politics, policy knowledge, knowledge, new knowledge production

Giriş

Düşünce kuruluşları çok disiplinli çalışmalar yapan, yerel, ulusal ve küresel ölçekte bilgiler üreten, kamu ve özel sektör kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu alanlarda raporlar hazırlayan ve ağırlıklı olarak ekonomi, politika, güvenlik, uluslararası ilişkiler ve sosyal politika gibi alanlarda araştırmalar yapan bilgi temelli kuruluşlardır. Kapsam ve faaliyet alanlarının çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda düşünce kuruluşlarını tek bir tipoloji altında sınıflamak oldukça güçtür. Yerel olanlardan küresel olanlara kadar geniş bir yelpaze içerisinde, düşünce kuruluşları esas itibarıyla bilgi temelli kuruluşlar olup genellikle politik konulara odaklanmaktadır. Bununla birlikte piyasa, tüketim ve pazarlama gibi konularda çalışmalar yapan, kadın, sivil toplum ve güncel gelişmelere yönelik (kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri, Kanal İstanbul, yerli otomobil vb.) tutum ve davranışlar gibi konularda araştırmalar yapan ve uluslararası ilişkiler konularında raporlar hazırlayan çok çeşitli düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Kimi düşünce kuruluşlarının ise daha çok lobcilik, gündem belirleme, manipülasyon ve kamuoyunu etkileme gibi konularda ön plana çıktığı görülmektedir. Literatürde, düşünce kuruluşlarının ABD ve diğer Batı ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede 'fikirler sektörü' (McGann, 2009) oluşturdukları, bu ülkelerde 'politik manzaranın' önemli bir aktörü haline geldikleri 'fikir iklimini' (Denham ve Garnett, 2005) şekillendirdikleri ileri sürülmektedir. Düşünce kuruluşları, ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren (Stone, 2000a) önemli işlevler üstlenmiş olsalar da özellikle küreselleşme ve bilgi toplumunun etkisiyle 2000'lerden sonra nüfuzlarını önemli ölçüde arttırmışlardır.

Düşünce kuruluşları, güçleri ve etkileri dönemsel değişikliklere bağlı olarak değişmesine karşın, bilgi ile iktidar, bilim ile devlet arasında arabulucu, vekil veya köprü (Stone, 2007) rol ve işlevi ile yerel ve küresel sistemin, politik, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarında değişim meydana getirmektedirler. Rol ve işlevlerini bilgi üretimine dayalı olarak yerine getiren bu kuruluşlar üniversitelerden sonra en önemli bilgi üretim merkezlerinden biri haline gelmiştir. Çok farklı tipolojilerde ortaya çıktıklarından dolayı en azından bir kısmında bilginin olumsuz kullanımı sıklıkla söz konusu olmaktadır. Bilginin olumsuz kullanımına işaret eden geniş bir literatürden bahsedilebilir: Herman ve Chomsky (1988, 2012) "rızanın imalatı", Althusser (1970, 2010) "devletin ideolojik aygıtları", Gramsci (1947, 1986) "hegemonya", Frankfurt okulu teorisyenlerinin bilgi eleştirileri ve Foucault'un (1980) "hakikat rejimleri" bunlardan bazılarıdır.

Türkiye'de de özellikle 2000'lerden sonra düşünce kuruluşlarının etkileri,

görünümleri artmış ve politika alanının inşasında etkili olmaya başlamışlardır. Pennsylvania Üniversitesi Global Go To Think Tank Index Report'ta [GGTTT] Türkiye'nin devlete ve üniversitelere bağlı olanlar dâhil 53 düşünce kuruluşuna sahip olduğu görülmektedir (McGann, 2021). Ancak tez (Babur, 2019) kapsamında yapılan çalışmada Devlet ve üniversitelere bağlı olanlar haricinde sadece sivil toplum düşünce kuruluşu sayısının 53 olduğu, çoğunlukla 2000'lerden sonra kuruldukları ve "muhafazakâr demokrat" (Akdoğan, 2003) bir kimliğe sahip oldukları tespit edilmiştir. Ancak liberal, sol, milliyetçi ve farklı muhafazakâr eğilimlerde düşünce kuruluşları da bulunmaktadır.

Makalenin yöntem kısmından sonra dünyada ve Türkiye'de düşünce kuruluşları, bunların tarihsel süreci ve tipolojilerinin ardından bilgi üretim ağları ve ilişkilerine değinilmektedir. Daha sonra bilgi üretim alanı ve ilişki ağları ile Türkiye'de düşünce kuruluşlarının bu anlamda yapılarına bakılmaktadır.

Yöntem

Düşünce kuruluşlarına ilişkin literatürün büyük bölümü İngilizce konuşan ülkelerin düşünce kuruluşlarına (Koellner, 2013) ilişkin olup yine çoğunlukla açıklayıcı niteliktedir (Abelson ve Carberry, 1997). Küreselleşmeyle birlikte dünya politik arenasında güçlenen Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin düşünce kuruluşları da uluslararası alanda ön plana çıkmaya başlamıştır (Pautz, 2011). Türkiye literatürü çok sınırlı olup çoğunlukla makale düzeyindedir. YÖK tez merkezinde 'think tank' teriminin kendisi ve olası Türkçe karşılıkları² üzerinde yapılan taramada, anahtar kavram olarak 'düşünce kuruluşları' geçen tez sayısının sadece 20 olduğu tespit edilmiştir (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. Son erişim tarihi, 06/02/2022.).

Bu çalışmada ilk önce düşünce kuruluşları, yapısı, işleyişi ve bilgi üretim pratikleri ile ilgili literatürdeki tartışmaların genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha sonra Türkiye'de sivil toplum düşünce kuruluşlarının politika alanının inşasında rol ve işlevleri açısından ne tür bir etkiye sahip oldukları ele alınmıştır. Bu bağlamda düşünce kuruluşlarının tarihsel gelişimlerini, üstlendikleri işlev ve rolleri, web-sitelerinde yayınladıkları raporları, kamuoyuyla paylaştıkları yazılı açıklamaları ve materyalleri incelenerek Türkiye'de düşünce kuruluşlarının profili çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca literatürde düşünce kuruluşları üzerine yapılan teorik tartışmalar çerçevesinde Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının yeni bilgi üretimi, eleştirelilik ve bağımsızlık kavramları çerçevesinde bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Web-sitelerinin ve sosyal medya ortamlarının analizinde betimsel medya/sosyal medya içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca teorik tartışmaları desteklemek amacıyla personel ve gelir kaynaklarıyla

ürettikleri faaliyetler, raporlar ve yayınlar gibi çıktılarının bir sonucu olan kamuoyunda bilinirlikleri diğerlerine göre görece önde olanlardan (Babur, 2019: 86-96) kartopu örnekleme ile seçilen Türkiye'nin önde gelen dört düşünce kuruluşu temsilcisiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Bu çalışmada genel olarak uluslararası düzeyde ve esas olarak da Türkiye bağlamında düşünce kuruluşlarının önem, etki, tanımlar, tarih ve tipolojiler gibi temel konularına dair yerel ve uluslararası literatür taraması çerçevesinde bilgiler toplanmıştır. Ardından Türkiye'de düşünce kuruluşları, web-siteleri, görsel ve basılı yayınları, literatür ve medya taraması üzerinden veriler araştırılmış, uluslararası düşünce kuruluşlarına dair indeks taranmış ve buralardan Türkiye'deki düşünce kuruluşlarına ilişkin bir kısım bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca başlıca düşünce kuruluşlarının üst düzey temsilcileri olan 4 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu bahsedilen farklı kaynaklardan edinilen bilgiler, politika alanının inşasında düşünce kuruluşlarının rolleri bağlamında, teorik bilgiler ışığından yorumlanmaya çalışılmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de Düşünce Kuruluşları

Düşünce kuruluşu terimi (think tank) anlamsal (semantik) bir belirsizliğe sahiptir (Koellner, 2013: 1; Medvetz, 2012: 115). Zamanla düşünce kuruluşlarının işlevlerinde, rollerinde ve faaliyet alanlarında meydana gelen çeşitlenmeler bu sorunu daha da büyütüştür (Pautz, 2011: 420). Düşünce kuruluşları 1990'lar ve 2000'lerde bir araştırma konusu olarak popülerlik kazanmıştır (Pautz, 2011: 419-420). Yapılan çalışmaların bir bölümü düşünce kuruluşlarının bilgi üretme pratiklerine ve bu kuruluşların nüfuz alanının genişlemesine eleştirel yaklaşmaktadır. Literatürde düşünce kuruluşları ile ilgili "*fildişi kuleler*" (Tromblay, 2018: 2), "*entelektüel girişimciler*" (McGann, 2007: 122), "*fikir komisyoncuları (idea brokers)*" (Smith, 1991), "*fikir fabrikaları*", "*küresel fikirler endüstrisi*", Washington'da "*sırasını bekleyen hükümetler*" (McGann, 2009: 82), "*sembolik entelektüel otoriteler*" (Stone ve Garnett, 1998: 2) şeklinde tanımlamalar yapılmaktadır.

Düşünce kuruluşu terimi, belirli bir politik alanı veya daha geniş ölçekte politik konuları çalışan insanlardan oluşan, birtakım kanallar kullanarak politika yapıcıları ve kamuoyunu bilgilendiren, onlara öneriler sunan bağımsız (genellikle özel) politika araştırma enstitülerini tanımlamaktadır (Stone, 2000a: 154). Düşünce kuruluşları, bilgi ile iktidar (politik erk) ve bilim ile devlet arasında arabulucu, vekil veya "köprü" işlevi gören (Stone, 2007: 259-260), gündem belirleyen, bilgi ve uzmanlık sağlayarak yönetime katkı sunan politika araştırma enstitüleridir (Sudarshan, 2003: 87). Amaçları, toplumdaki

karar alıcıların politikalar oluştururken, bilgi ile ‘*karar*’ verme anı arasındaki süreçlerden oluşan boşlukta, bilginin karara dönüşmesinde karar vericilere yardım etmek (McGann, 2007: 40), onların etkili kararlar alabilmelerini mümkün kılan bilgileri sağlamak ve kamuoyuna, gündemde olan konular hakkında bilgilendirmeler yapmaktır (McGann, 2017: 2-5). Önemli düşünce kuruluşları, kamu politika sürecine katılan hükümet, medya ve bir dizi çıkar grubu için önemli bir bilgi kaynağı olup, kamusal arenada fikirlerin canlı bir rekabeti sonucunu doğurur (Weidenbaum, 2010: 134). Denhan ve Garnett (2005: 6), düşünce kuruluşlarının gerçek anlamının ideolojik olduğunu, bu kuruluşların ideolojik girişimciler olarak hareket ettiklerini, ya var olan “*fikirler iklimini*” meşrulaştırdıkları ve sürdürdükleri ya da yeni bir fikir ikliminin ortaya çıkması veya hızlanması açısından katalizör rolü oynadıklarını belirtmektedir. Düşünce kuruluşları, geniş şekilde kamu politikaları araştırma, analiz ve öneri sağlayan kuruluşlar olarak tanımlandığında, benzer işlevleri üstlenen başka kuruluşlarla aralarına kesin sınırlar çizmek zordur. Çünkü çoğu ilgi/çıkar grubu, üniversite araştırma merkezleri, devlet kurumları ve diğer sivil toplum kuruluşları politik araştırma ve öneri işini temel işleri olarak yapmasalar da ilgili kişi ve kurumlara danışmanlık yapma ve onlara çeşitli konularda önerilerde bulunma gibi faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Bu belirsizliği gidermek için Weaver ve McGann (2000: 4) tanımın kapsamını daraltarak özellikle düşünce kuruluşlarını kamuya ait araştırma birimleri, üniversiteler ve üniversitelere bağlı araştırma merkezlerinden ayıran iki temel kriter öne sürmektedir. Bunlar sırasıyla (i) hükümetten ve üniversitelerden bağımsız hareket edebilme ve (ii) faaliyetleri itibarıyla kâr amaçlı olmama. Bu tanımın ABD bakış açısını yansıttığı (Koellner, 2013: 2) ve Anglo–Amerikan pratiği dışında çalışmayacağı ileri sürülerek tanımın dar olması eleştirilmiştir (Stone ve Garnett, 1998). Stone, (2007: 260) düşünce kuruluşları hakkında önceleri ileri liberal demokrasilerden neşet eden ancak küresel ölçekte yayılması sonrası mitleşen (a) düşünce kuruluşları köprü işlevi görür, (b) düşünce kuruluşları kamu çıkarına hizmet eder ve (c) düşünce kuruluşları düşünür, şeklindeki üç düşünceyi eleştirel bir yaklaşımla ifade etmektedir. Düşünce kuruluşlarını tanımlamaya girişildiğinde, fikirler dünyası ile politik dünya veya akademik ve politik kültür arasındaki doğal gerilim ve çatışmayı yansıtan “*kamu politikası araştırması*”, “*düşünce kuruluşu*” ve “*müdafilik*” (advocacy) gibi temel terimlerin anlamları üzerinden bir tartışma ortaya çıkmaktadır (McGann, 2007: 12). Düşünce kuruluşlarını hükümet dışı örgütlenmelerin (NGOs) alt bir kategorisi yerine daha geniş anlamda “*devlet dışı aktör*” (non–state actor) olarak kabul eden Stone’a (2000a: 154) göre, birçok durumda düşünce kuruluşları yarı devlet veya yarı akademiktir; tam bağımsızlıktan yoksundur ve genellikle hükümet dışı organizasyonlarla ilişkili sivil toplumla bağlantılıdır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de farklı tanımlamalar yapılmakta; bu tanımlamalar düşünce kuruluşlarına dair farklı algılamaları yansıması bakımında dikkate değer özellikler göstermektedir. Türkiye’de İngilizce *think tank* kavramını karşılamak için “*düşünce üretim merkezi*”, “*düşünce fabrikası*”, “*düşünce küpü*”, “*düşünce havuzu*”, “*akıl deposu*”, “*düşünce kuruluşu*”, “*düşünce tankı*”, “*stratejik araştırmalar yapan sivil toplum örgütleri*” terimleri kullanılmaktadır (Arslan, 2009: 34; Güvenç, 2006: 159). Ediger (2009: 198) bir kavram üzerinde uzlaşamamış olmasını eleştirerek, “*kullandığı ‘think tank’ sözcüğünün Türkçesini bile üretmeyen, üretse dahi kullanmayan bir zihniyetin*” düşünce üretmesinin söz konusu olamayacağı, bu yapıların olsa olsa başkalarının düşüncelerini yorumlayıp, raporlayıp, uygulayacağını belirtmektedir. Türkiye’de düşünce kuruluşu işi ile uğraşanlar, “*stratejist*”, “*analist*”, “*siyasi analist*”, “*dış politika uzmanı*”, “*dış politika araştırmacısı*”, “*düşünce merkezi uzmanı*”, “*think-tanker*” ve “*stratejist*” olarak adlandırılmaktadır (Kanbolat, 2009: 305; Karabulut, 2010). Türkiye’de ‘strateji’ kavramına vurgu yapan düşünce kuruluşları, özellikle iç ve dış güvenlik, uluslararası ilişkiler gibi konularda çalışmalar yapmakta, ‘*arabulucu*’, ‘*iletişimi kolaylaştırıcı*’, ‘*problem çözümü*’ ve ‘*eğitim işlevi*’ gibi işlevleri yerine getirmektedir (Ayman, 2009: 55). Güvenç’e (2007: 137-138) göre düşünce kuruluşlarını dış politikada çözüm ve politika önerileri geliştiren diğer aktörler ve/veya baskı ve çıkar gruplarından ayırmak zordur. 21. Yüzyıl Türkiye’sinde Kanbolat’a (2009: 309) göre, işlenmiş bilgi ve analize gereksinim giderek artmakta, bilginin işlendiği ve analiz edildiği kurumlar olan düşünce kuruluşları önem kazanarak öne çıkmaktadır. Nurhan’a (2009: 433) göre, iletişim çağında “*bilgi kirliliği*” ortamında düşünce kuruluşlarının amacı, ham bilgiyi işlemek ve uygulanabilir yani pratiğe geçirilebilir (processed information) hale getirmektir. Ancak “*stratejik araştırmalar ... çok pahalı, özellikle ofansif, proaktif dış politika geliştirme aşamasına ulaşmamış ülkeler için lüks faaliyetlerdir*”.

Türkiye’de düşünce kuruluşlarına ilişkin gösterge niteliğine de sahip önemli hususlardan biri üniversitelere bağlı olanların çoğunluğunun³, sivil nitelikte tespit edilebilen 53 düşünce kuruluşundan (Babur, 2019) 25’inin isimlerinde ‘strateji’ ibaresinin kullanılmasıdır. Strateji, tabaka, seviye, düzlem anlamında Latince *stratus/stratum* kelimesinden gelen (Kantarıcı, 2009: 324), 1990’larda Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Türkiye’de yaygınlık kazanan (Akter, 2009: 4) ‘*askeri*’ bir tekel alanı olarak değerlendirilen, Türkiye’de düşünce kuruluşlarının adlarında en çok kullanılan kelimelerden biri olmuştur (Ediger, 2009: 204). Ayman (2009: 46), Türkiye’de üniversitelerde kurulmuş olan merkezlerin çoğunluğunun ‘stratejik araştırma merkezi’ adını aldığını tespit etmektedir. Stratejik anlayış, Kuloğlu’na (2009: 414) göre, düşünce kuruluşlarını ortaya çıkaran sebeplerden biri olmuştur. Aynı doğrultuda Güvenç’e (2007:

138) göre, Türkiye’de düşünce kuruluşları büyük ölçüde stratejik araştırma merkezleri ile özdeşleştirilmektedir. Güvenç’e (2006: 176) göre, geleneksel güvenlik anlayışına yakın duran düşünce kuruluşları, ASAM’ın⁴ *Stratejik Analiz’i*, TUSAM’ın Cumhuriyet Gazetesi eki olarak çıkan *Strateji’si* ve TASAM’ın *Stratejik Öngörü’sü* örneklerinde olduğu gibi başlıklarında ‘stratejik’ sıfatını taşıyan dergiler çıkartmayı tercih etmektedir. Nurhan’a (2009: 433) göre, strateji klasik anlamıyla bir ulusun sahip olduğu kavram ve kaynakları saptadığı politik, ekonomik, teknolojik, askeri, moral vb. amaçlara ulaşmak için etkin biçimde örgütlenme sanatı; düşünce kuruluşları da bu örgütlenmeye yardımcı olmak üzere oluşturulan resmi ve gayri resmi modern anlamda sivil toplum kuruluşlarınca kurulan kurumlardır. Sönmez’e (2009: 494) göre, “bir düşünce kuruluşunun temel işlevi milli menfaatler doğrultusunda... projeler yaparak ilgililere sunmak ve kamuoyunu aydınlatmak olmalıdır”. Ersun’a (2009: 233) göre, stratejik araştırmalar bilim insanları için “fevkalade güç, karmaşık hatta gizemli bir çalışma alanı”, en fazla diplomat ve askerler için bir “ihtiyaç” ve bunların bulgularını kullanacak olan politikacılar için “varsayılan bir ihtiyaç”tır. Pennsylvania Üniversitesi 2018 yılı düşünce kuruluşları indeksinde (McGann, 2019) yapılan incelemede toplamda sadece sekiz düşünce kuruluşunun isminde *strateji* kelimesinin geçtiği tespit edilmiştir. Bu nedenle Dünya genelinde bu kelimenin düşünce kuruluşlarını isimlendirmede kullanımının yaygın olmadığını söyleyebiliriz.

Tarihsel Süreç

Düşünce kuruluşlarının başlangıcını 1916 yılında kurulan Brookings Institution’la başlatan McGann’e göre (1992, 2007: 8), birçok ülkede düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı ancak 30 – 40 yıl öncesi iken, ABD yüz yılı aşkın bir süredir bu kuruluşlara ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle son yüzyılda bilgi ve teknolojide meydana gelen büyük gelişmeler, ulus devletlerin ve üniversitelerin bilgi üretimindeki tekellerinin sona ermesi, politik sorunların karmaşıklığı devlete ve seçilmişlere (hükümetlere) olan güven krizi, küreselleşme, devlet ve devlet dışı aktörlerin büyümesi, ‘doğru biçimde, doğru zamanda ve doğru ellerde’ üretilen bilgilere ihtiyacın artması düşünce kuruluşlarının ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında çok önemli bir rol oynamıştır (McGann: 2019: 14-15). Ancak McGann’a göre (2019: 15), son on yılda birçok ülkede düşünce kuruluşlarına yönelik olumsuz bir bakış açısının ortaya çıkması, kamu ve özel bağışçıların kamu politikası araştırmaları için ayırdıkları fonları azaltmaları, birçok düşünce kuruluşunun kâr amaçlı danışmanlık firmalarına dönüşmesi, elektronik ortamlarda 7/24 bilgi paylaşımının ve bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, görsel ve sosyal medya ile artan rekabet dünya çapında düşünce kuruluşlarının etkisini ve gücünü sınırlamaya başlamıştır.

Düşünce kuruluşlarının gelişme eğilimleri, içinde buldukları dönemlerin özelliklerini yansıtır niteliktedir. Düşünce kuruluşlarının tarihsel dönemleştirmelerine ilişkin aralarında McGann (1992, 2019) ile Stone'un (2000a) da bulunduğu belli çalışmalar da bulunmaktadır. McGann (1992: 733-737) her dönem büyük bir iç veya uluslararası karışıklığa ve bu karışıklığın yol açtığı yeni nesil düşünce kuruluşuna karşılık gelecek şekilde dört farklı dönemleştirme yapmaktadır:

(i) Kamu politikaları araştırma enstitülerinin yükselişini işaret eden Brookings Institution'un (1916) baş temsilcisi olduğu *1900-1929 Birinci Dünya Savaşı Dönemi*;

(ii) Askeri entelektüel birleşimin yükselişini işaret eden The Rand Corporation'un (1948) temsilcisi olduğu *1930-1959 İkinci Dünya Savaşı Dönemi*;

(iii) Yerli düşünce kuruluşlarının yükselişini işaret eden The Urban Institute'nin (1968) temsilcisi olduğu *1960-1975 Yoksullukla Savaş Dönemi*;

(iv)Uzman düşünce kuruluşlarının yükselişini işaret eden Heritage Foundation'un (1973) temsilcisi olduğu *1976-1990 Fikir Savaşları* dönemleridir.

Stone (2000a) ise dönemselleştirmeyi, düşünce kuruluşlarının ulusötesi hale gelmeleriyle ilişkilendirerek yapmaktadır. Stone'a (2000a: 156-157) göre düşünce kuruluşlarının gelişiminde üç büyük dalga bulunmaktadır: İkinci Dünya Savaşı'na kadar süren *birinci dalga*, esasen Avrupa ve Kuzey Amerika'da devlet temelli kurulmuş politik araştırma enstitülerini kapsamaktadır. Bu kuruluşlar ulusal düzeyde sınırlı sayıdaki takipçilerinin talepleri doğrultusunda gündem ile ilgili konularla bilgilendirme amaçlı faaliyetlerde bulunmuşlardır. 1945'lerden başlayan *ikinci dalgada* ABD, Almanya, Büyük Britanya ve Avusturya gibi ülkelerde Soğuk Savaş mücadelesi için yabancı politika enstitüleri ve stratejik çalışmalar ile hükümetin ekonomiye ve topluma müdahalesiyle sosyal ve ekonomik düşünce kuruluşlarının sayıları artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde az sayıda düşünce kuruluşu ortaya çıkmış ancak son zamanlara kadar devlet merkezli kalmaya devam etmişlerdir. Bu dönemde az sayıda düşünce kuruluşu birbirleriyle ulus aşırı ilişkiler kurmuş, ulus aşırı politik temalardan gündemlerini oluşturmuşlardır. *Üçüncü* gelişme *dalgası*, düşünce kuruluşlarının en açık şekilde ulus aşırı, küresel ve bölgesel düzlemlerde hareket ettikleri aşamadır. Bu aşamada düşünce kuruluşları üzerine faaliyet gösterecekleri yeni bir politik alan yaratmıştır. Ulus aşırı politika toplulukları ortaya çıkmış ve yeni bir politik ajanda oluşmuştur. Batılı politik kurumları ve düşünce kuruluşları Scott'a

(1999: 147) göre, devlet dışı aktörler, uluslararası organizasyonlar, demokrasi aktivistleri ve diğer demokrasiyi destekleyenler ile birlikte bilgi toplulukları olarak 'çok merkezli dünya' nüfuzunun genişlemesine ve devletin özerkliğinin, 'devlet merkezli dünya'nın aşındırılmasına yardım etmişlerdir.

Uluslararası literatürde olduğu gibi Türkiye'de de konuyla ilgili literatürde dönemeleştirmeye ilişkin farklı yaklaşımlar söz konusudur. Genellikle 1960, 1990 ve 2000'ler ve sonrası şeklinde bir dönemeleştirme yaygın olarak kullanılmaktadır (Aras vd., 2010: 13; Bağcı ve Aydın, 2009: 86). Farklı bir dönemeleştirmeyi tercih eden Güvenç (2007: 138) içinde bulunulan uluslararası ortam, faaliyetlerinin yönünü, kapsamını ve önceliklerini önemli ölçüde etkilediğinden, Soğuk Savaş öncesi ve sonrası şeklinde ikili bir ayırım kullanmıştır. Bu çalışmada Türkiye düşünce kuruluşları tarihi, her birinde o döneme özelliğini veren, önemli ve ayırt edici gelişmelerin olduğu, 1960 ile 1990 yılları arası dönemi kapsayan *birinci dönem*, 1990 ila 2000 yılları arasını kapsayan *ikinci dönem* ve nihayet 2000'li yıllardan başlayan günümüzde devam eden *üçüncü dönem* olarak dönemeleştirilmiştir.

1960 Askeri Darbesi ve yeni anayasa, 1974 Kıbrıs Harekâtı, 1980 Askeri Darbesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, SSCB'nin dağılması, tek kutuplu dünya tartışmaları, Kürt meselesinin ülkenin en önemli gündem maddelerinden birisi olması, Ortadoğu'da bitmeyen ve giderek Türkiye'yi daha çok etkilemeye başlayan politik gerilim ve savaşlar, Türkiye'de yükselen muhafazakârlık ve artan politik kutuplaşma gibi iç ve dış gelişmelerin şekillendirdiği ortamda çok sayıda düşünce kuruluşunun ortaya çıktığı görülmektedir. 1980 öncesinde yaptığı çalışmalarla ön plana çıkan düşünce kuruluşları sırasıyla Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) (1961), İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) (1965), Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) (1969), Dış Politika Enstitüsü (DPE) (1974); 1980 sonrasında ise Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) (1987⁵), Ortadoğu ve Balkan Araştırmaları Vakfı (1984), Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (1985), Türk Demokrasi Vakfı (1987), Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı'dır (1988) (Aras vd., 2010: 13; Bağcı ve Aydın, 2009: 86-93).

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve devamında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte, soğuk savaş sona ermiş ve ABD tarafında Yeni Dünya Düzeni olarak ifade edilen tek kutuplu dünyaya geçiş olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemin ortaya çıkardığı yeni tehlikeler, devletlerin kendilerine bağlı veya ilişkili oldukları düşünce kuruluşları aracılığı ile kamuoyunu izleme, oluşturma ve yönlendirme etkinliklerini arttırmaları sonucu sayılarının arttığı (Kantarıcı,

2009: 327) 1990'lı yılların başlıca düşünce kuruluşları sırasıyla; Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV) (1991), Ulusal Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Derneği (UGSAD) (1992), Ulusal Politika Araştırmaları Vakfı (UPAV) (199?), Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) (1993), Arı Hareketi (1994), Dışişleri Bakanlığının Stratejik Araştırma Merkezi (SAM) (1995), Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) (1996), Yüksek Öğretim Kurumunun Stratejik Araştırma ve Etütler Milli Komitesi (SA-EMK) (1997), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'dir (ASAM) (1999).

2000'li yıllarda itibaren, politik partiler, etnik gruplar ve iş dünyası gibi etkinlik arayan yeni ve alışılmadık aktörlerin yanı sıra dış politika yapım sürecinin geleneksel aktörleri olan sivil ve askeri bürokrasi yeni dış politika uzlaşısını şekillendirme çabasıyla (Güvenç, 2007: 142) düşünce kuruluşlarına yöneldikleri, "Cumhuriyetin kurulmasından 80 yıl sonra Türk dış politikası özelleşmeye başla[dığı]" (Kanbolat, 2009: 312-313) küreselleşmenin yayılmasıyla düşünce kuruluşlarının sayısı arttığı (Aras vd., 2010: 13; Bağcı ve Aydın, 2009: 86) 2000'li yıllar Türkiye'de politik dengelerin önemli bir değişime uğradığı yıllar olmuştur. 2000'li yıllar aynı zamanda içeride ve dışarıda çok sayıda gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Suriye'deki iç savaş, mülteci ve sığınmacı meselesi, Türkiye Rusya ilişkilerindeki inişli çıkışlı gelişmeler, Kürt meselesi, 2013 Gezi olayları, 15 Temmuz başarısız darbe girişimi ve 2017'de yapılan Anayasa Referandumu sonrasında yeni cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hayata geçmesi gibi gelişmeler bu döneme damgasını vurmuştur. Bu üçüncü dönemin başlıca düşünce kuruluşlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: İçişleri Bakanlığının Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM) (2000), İstanbul Politikalar Merkezi (İPM) (2001), Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) (2002), Türkiye Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM) (200?), Eğitim Reformu Girişimi (ERG) (2003), Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) (2004), Türkiye Sınıf Araştırmaları Merkezi (TÜSAM) (2004), Türkiye Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM) (2004), Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (GASAM) (2004), Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) (200?), Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV) (2005), Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (Bilgesam) (200?), Global İlişkiler Forumu (GİF) (2009), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) (2009), Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) (2009), Ankara Strateji Enstitüsü (Ankara Strateji) (2011), Uluslararası Stratejik Tahlil ve Araştırmalar Merkezi (USTAD) (2011), Ankara Politikalar Merkezi (APM) (2012), Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) (2014).

Tipolojiler

Düşünce kuruluşlarının tanımlanmasına imkân sağlayan, işlev ve rolleri üzerinden farklılaşma ve uzmanlaşma modellerini yansıtan tipolojiler bulunmaktadır. Klasikleşen sınıflandırmalardan birini yapan Weaver'a (1989: 563) göre, "öğrencisiz üniversite", "sözleşmeli araştırmacı" ve "müdafi kuruluş" şeklinde üç tipolojide ortaya çıkan 'düşünce kuruluşları' diye bilinen kamu politikaları araştırma endüstrisi bazı olumsuz ekonomik koşullara rağmen büyüyüp gelişmiş, daha fazla farklılaşıp çeşitlenmiştir. Düşünce kuruluşları Scott'a (1999: 147-151) göre, birinde araştırma, analiz ve öneri oluşturma yoluyla iletişim kurarak işleyen *geleneksel analiz yapan ve taraf tutan düşünce kuruluşları*, diğerinde araştırma değil pratiği, analiz değil katılımı, öneri değil uygulamayı taahhüt eden ve böyle işleyen daha ziyade son yıllarda ortaya çıkan *eylem odaklı düşünce kuruluşları* olarak iki tipte bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarını geniş kapsamlı bir çıkar/ilgi alanında araştırma yapmakla birlikte görece bağımsız kuruluşlar olarak ele alan Sherrington'a göre (2000: 174-176), bu kuruluşların birinci amacı politika yapım sürecine nüfuz ederek araştırmalarını olabildiğince geniş bir alana yaymaktır. Müdafi tipi grup ve kuruluşların önemli bir üyesi olma potansiyelini düşünce kuruluşlarına veren şey, önerilerinin daha yenilikçi, muhtemelen daha radikal ve dışarıdaki fikirler ve uzmanlar tarafından daha fazla nüfuz edilebilir olmasıdır. En bariz özelliklerinden hareketle küresel ölçekte farklı bölge ve sistemlerde görülen yapıları da kapsayan bir sınıflama yapan McGann (2009: 82) düşünce kuruluşlarını; politika – yapıcılar (the policymakers), parti düşünce kuruluşları (the partizans), hayaletler (the phantoms), bilimciler (the scholar), eylemciler (the activists) olarak sınıflandırmaktadır.

Kapsamlı ve detaylı başka bir sınıflandırma yapan Weaver ve McGann'e (2000: 7-9) göre, geçen seksen beş yıl boyunca oldukça farklı çalışma tarzları, işe alım kalıpları, akademik nesnellik ve araştırmada bütünsellik standartlarına bağlılıkları bakımından birkaç özgün düşünce kuruluşu örgütlenme biçimi ortaya çıkmıştır. Analistler tarafından farklı düşünce kuruluşu tipolojileri önerilmesine rağmen düşünce kuruluşlarının çoğunun (a) akademik (veya öğrencisiz üniversiteler), (b) sözleşmeli araştırmacılar, (c) müdafi/savunma (advocacy) ve (d) parti düşünce kuruluşları olmak üzere dört temel ideal tipten biri olarak ortaya çıkmışlardır. İlk iki tip olan akademik ve sözleşmeli düşünce kuruluşları arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Bunlar güçlü akademik referanslara sahip prestijli üniversitelerden doktoralı kadrolara sahiptirler. Geniş bir izleyici grubu tarafından araştırmalarının güvenilir ve nesnel olarak algılanmasını sağlamak bakımından sosyal bilim yöntemlerini titizlikle kullanmada güçlü bir eğilim ortaya koymaktadırlar. Bu tipolojiyi yansıtan, kadro, finans, gündem oluşturma, ürünler ve üretim tarzları gibi başlıca özellikleri ile

alt tipler, kolaylaştırıcı koşullar ve örneklerine yer veren Weaver ve McGann (2000) alınan Tablo 1'e aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1: Düşünce Kuruluşları ve Başlıca Özellikleri (Weaver ve McGann, 2000)

DK Tipleri		Akademik/ Öğrencisiz Üniversite	Sözleşmeli Araştırmacılar	Müdafi (Savunucu)	Parti DK
Başlıca	Kadro	Güçlü akademik referans ve sessiz ideolojilere sahip personel odaklı	Güçlü akademik referans, sessiz ideoloji ve nesnellik, partizan olmayan araştırma odaklı personel	Politik veya felsefi/ ideolojik referanslı personel odaklı	Parti üyelerine ve parti sadakatine odaklı
		Öncelikle vakıflar şirketler, bireyler	Öncelikle hükümet organları	Öncelikle vakıflar, şirketler, bireyler	Öncelikle parti ve hükümet
		Ajanda öncelikle	Ajanda öncelikle sözleşme yapan birimce düzenlenir	Ajanda öncelikle örgüt liderleri tarafından düzenlenir	Ajanda parti platformu ile yakından bağlantılıdır
	Ürünler ve Üretim Tarzları	Nesnel ve partizan olmayan bir tarzda akademik monografiler ve dergi makaleleri	Hükümet birimlerine ve diğer üyelere nesnel ve partizan olmayan raporlar	Güncel konuya odaklı kısa makaleler	Değişir

Alt Tipler	Elit politik kulüp; uzman düşünce kuruluşu	Uzman sözleşme araştırmacısı	Uzman savunucu düşünce kuruluşu	
Kolaylaştırıcı Koşullar	Partizan olmayan Uzmanların fikirlerini destekleyen kültür ve hayırseverlik geleneği	Politik araştırma için mevcut hükümet desteği	Elde edilebilir Vakıf, işletme ve grup desteği	Politik parti araştırması için mevcut hükümet fonu
Örnekler	Brookings Institution; Institute for International Economics (U.S.)	Rand Corp. ve Urban Institute (U.S.)	Centre for Policy Studies (U.K.)	Konrad Adenauer Stiftung (Germany)

Bu sınıflandırmaların dışında özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşan melez yapıda düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Weaver ve McGann'e (2000: 9) göre, düşünce kuruluşları ile aralarına keskin ayırımların konulamadığı kardeş yapılar söz konusudur: Üniversite araştırma merkezleri, akademik düşünce kuruluşları; kâr amaçlı danışmanlık ajansları, devlet araştırma örgütleri ve geçici hükümet komisyonları, sözleşmecî düşünce kuruluşları; ilgi/çıkar grupları ve kamusal çıkar lobileri, müdafî düşünce kuruluşları; parti araştırma bölümleri ve parti düşünce kuruluşları.

Literatürde olduğu gibi Türkiye'de de düşünce kuruluşlarının sınıflandırılmalarına ilişkin farklı yaklaşımlar söz konusudur. Türkiye'nin sosyal, politik, ekonomik ve kültürel koşulları istisnai dönemler hariç henüz bu kuruluşları destekleyici nitelikte olmadığı kurumsallaşma ve sürekliliğin düşük olması nedeniyle sınıflandırılmalarında zorluklar bulunmaktadır. Genel olarak Türkiye'deki düşünce kuruluşları müdafî tipte olup gündemlerinin şekillenmesinde birinci derecede belirleyici olan ideolojik bir temele sahiptirler. Liberal, sosyalist ve çoğunlukla muhafazakâr ideolojilere sahip düşünce kuruluşları bulunmaktadır. *'İstanbul merkezli'* düşünce kuruluşları genel itibarıyla liberal düşünceye yakınken *'Ankara merkezli'* düşünce kuruluşları muhafazakâr eğilimdedir.

(Güvenç, 2006). Ankara merkezli düşünce kuruluşları çalışma konuları olarak devlet ve siyaset ilişkilerine odaklanırken, İstanbul merkezli sivil toplum, demokrasi, finans, para, borsa, piyasa ve medya konularına odaklanmakta ve büyük sermaye grupları, odalar ve meslek birlikleri ile daha yakın ilişkiler kurabilmektedirler. Ayrıca ulusal düzeyde etkili olan hem Ankara hem de İstanbul'da şubeleri olan SETA gibi düşünce kuruluşları da bulunmaktadır. Birçok durumda bu ayırım politik veya ideolojik bir ayırımdan ziyade faaliyetlerin odaklanma tarzına ilişkin olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de düşünce kuruluşlarına ilişkin Arslan'ın (2009: 32-34) belli örnekler ve örgütlenme yerlerini kriter alan sınıflandırmasından yararlanarak aşağıdaki şekilde (Tablo 2) bir gruplandırma yapılmıştır. Bu tabloda bağımlı olma durumu ve örnek düşünce kuruluşlarına yer verilmiştir. Bunlardan bazılarının günümüzde devam etmediği dikkate alınmalıdır. Ancak çeşitliliği göstermesi açısından bu kuruluşlara yine de grubunun tek düşünce kuruluşu ise yer verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye Düşünce Kuruluşu Türleri

Düşünce Kuruluşu Türü	Alt –Tür	Örneği
Devlete Bağlı	Askeri Birimlere Bağlı	Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) (Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde 2002-2011)
	Diğer Devlet Birimlerine Bağlı	Stratejik Araştırmalar Merkez, (SAM) (Dışişleri) Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM) (İçişleri)
Üniversitelere Bağlı	Devlet	ODTÜ Ekonomik Araştırmalar Merkezi İÜ Stratejik Araştırmalar Merkezi Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü
	Vakıf	Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Kültür Üniversitesi Küresel Siyasal Eğilimler Birimi

Sivil Toplum Örgütü Olarak	Sendikalara Bağlı	Türkiye Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi (TUSAM) (Türk Metal İş Sendikası 2004-2009)
	Dernek Olarak	Arı Hareketi Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi
	Vakıf Olarak	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) (Avrasya Bir Vakfı) Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı
	Merkez Olarak	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Futbol Ekonomisi Stratejik Araştırmalar Merkezi (FESAM)
	Enstitü Olarak	Dış Politika Enstitüsü (DPE) Stratejik Düşünce Enstitüsü
	Sivil Dini Yapılara Bağlı Olanlar	İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)
Politik Partilere Bağlı/İlişkili	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES)	
Kar Amaçlı Şirket ve Birlikler	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)	

Tablo 2, Türkiye’de farklı toplumsal kesimlerin düşünce kuruluşları üzerinden politik alan başta olmak üzere sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda var olmaya çalıştıklarını göstermektedir. Dolayısıyla aralarında rekabet ve işbirliği ilişkileri bulunan toplumsal kesimlerin düşünce kuruluşları üzerinden bu var olma/görünür olma çabası, güç ve yetkinliklerinin bir göstergesi olarak ortaya koyabilmektedirler. Bu nedenle Tablo 2 bağlı, sivil toplum kuruluşu vasfında olanlar ile şirket veya ekonomik birlik ve odalara bağlı olanlar şeklinde düşünce kuruluşları arasında bir ayrımı göstermektedir. Ayrıca bu türlerin de kendi içlerinde alt türleri bulunmakta ve bunlara ilişkin örneklere yer verilmektedir. Ancak Tablo 2 düşünce kuruluşları melez (hibrid) yapılarda ortaya çıkabildiklerinden türler arasında keskin bir ayırım yapmaktan ziyade bu geçişkenliği sınırlı ölçüde yansıtmaktadır. Düşünce kuruluşlarının bağlı oldukları birimler ve alt-birimler onların eğilimlerini büyük ölçüde belirleyebilmektedir.

Bu nedenle araştırma ve çalışma gündemleri ve referans kaynakları bu belirlenmeden yine büyük ölçüde etkilenmektedir. Türkiye’de düşünce kuruluşlarına ilişkin bir temel hukuki şekil bulunmamaktadır. Bu nedenle Tablo 2’de de görüldüğü gibi dernek, vakıf, şirket veya ekonomik birlik ve odalara bağlı merkez veya enstitü adı altında kurulabilmektedirler. Yine bağımsızlık yönüyle de sivil toplum vasfında kurulanlar yanında devlete, politik partilere bağlı kurulanlar da söz konusu olabilmektedir. Sivil toplum vasfında kurulan düşünce kuruluşları da dernek, vakıf, şirket ve ekonomik birlik ve odalara bağlı veya onların desteğiyle kurulup onların destekleri ile faaliyet yürütebilmektedirler. Tablo 2’nin gösterdiği bu farklı düşünce kuruluşu türleri, aynı zamanda düşünce kuruluşlarının finansman kaynaklarının çeşitliliğini de göstermektedir. Ancak bu çeşitlilik bir düşünce kuruluşunun sahip olduğu finansman kaynakları çeşitliliğini değil aksine genellikle tek tip finansman kaynaklarına bağlı olduklarını göstermektedir. Kendilerine özgü hukuki bir altyapıları bulunmadığı, genel olarak politik sistemin ve sosyal hayırseverliğin (filantropi) bu kuruluşları politik ve ekonomik yönlerden yeterince desteklemediği, bunun da süreklilik, kurumsallaşma ve kurumsal bir kültür oluşturmada yetersiz kalmalarına yol açtığı ileri sürülebilir. Bu sorunlar da başka sorunlara yol açmakta ve etkili olmalarını sınırlandırabilmektedir. Düşünce kuruluşlarını etkili kılan şey, güçlü ve uzun süreli bir araştırma ve faaliyet gündemiyle çalışmaları, nitelikli profesyonel işgücünü istihdam edebilmeleri ve bunları uzun süreli elde tutabilmeleri gibi hususlardır. Bu Tablo 2, kısmen bu bahsedilen sorunların bir sonucu olarak ortaya çıkan Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının çeşitliliğini bu yönüyle de yansıtmaktadır.

Bilgi Üretim Alanı ve İlişki Ağları

Düşünce kuruluşları müdafî tipte olanlar dâhil bilgi temelli kuruluşlardır ve politika alanının inşasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Bilgi nötr bir kavram değildir. Bilginin kim tarafından, hangi bağlamda ve nasıl üretildiği ve bu bilginin sosyal ilişkiler alanını nasıl düzenlediğine yönelik sosyoloji ve felsefe literatüründe geniş bir külliyat bulunmaktadır. Örneğin Berger ve Luckmann’a (2008: 6) göre, sosyolojinin bir alt alanı olarak bilgi sosyolojisi, gerçekliğin sosyal inşasını analiz etmektedir. Berger ve Luckmann’a göre bilgi normlar, kurumlar, roller arası karşılıklı ilişkiler aracılığı ile oluşur. Diğer taraftan Foucault ise bilgiyi bağımsız, nötr ve kendinden menkul bir olgu olarak görmez. Ona göre bilgi iktidar ilişkileri bağlamında oluşan ve bu ilişkileri sürdüren bir yanlılığa sahiptir. Foucault’a göre iktidar ‘bilgiyi’ kendi hegemonyasını sürdürmek için inşa eder ve kendisinin ürettiği bu bilgiyi bir ‘hakikat’ olarak sunar. Dolayısıyla Foucault’a göre (1980: 32-133) bilgi, iktidar ilişkilerine eklemlenmiştir. Bunun bir sonucu olarak da iktidar bilgiyi ve bilgi de iktidarın devamlılığını sağlamaktadır. Bourdieu’ya

göre (1995: 53) bilgi toplumsal aktörlerin içinde bulunduğu toplumsal pratik alanlarındaki etkileşimlerinin bir sonucu olarak oluşur. Foucault gibi Bourdieu da bilgiyi güç ile ilişkilendirir. Ancak Bourdieu bilgi kavramını Foucauldian iktidar bağlamında değil, daha çok gündelik yaşam pratikleri, sosyal, kültürel ve ekonomik sermaye sahipliği, sosyal aktörlerin hayat mücadelesi verdikleri alan ve bu alanda oynadıkları oyun oynama kapasiteleri bağlamında ele almaktadır (Bourdieu, 1996: 315-317). Dolayısıyla kuşkusuz Bourdieu'nun belirttiği ve sosyal aktörlerin yaşam mücadelesi verdiği bu alan düşünce kuruluşlarının işlev ve rolleriyle etkilediği ve etkilendiği, inşasında etkili olduğu bir alandır. Çoğu zaman, toplumsal kesimlerin bu alandaki egemenlik ve yeniden üretimi açısından yürüttükleri mücadelenin bir aracı konumundadırlar. Toplumsal uzamın bir parçası olan politika alanı, teori ve pratiğin bir arada var olduğu bir arenadır. Politika alanı; bilgi, politik, müdafî ve söylem, topluluk, ağ ve koalisyonlarının gerçeklik inşa etmek suretiyle kurdukları ve egemen oldukları bir alandır. İktidar alanı kavramını Bourdieu (1995: 56) başka türlü ifade edilemeyen yapısal etkileri açıklamak için kullanmaktadır. Ona göre, politik alanla karıştırılmaması gereken iktidar alanı, diğerleri gibi bir alan değildir. Farklı sermaye türleri arasındaki güç ilişkilerinin uzamıdır ya da farklı sermaye türlerinden birine söz konusu alana egemen olabilecek şekilde sahip olan ve farklı sermaye türleri arasındaki görece dengeler tehdit altında olduğunda mücadeleleri yoğunluk kazanan aktörler arasındaki ilişkilerin uzamıdır. Bourdieu'ya (2015: 67) göre, bilimsel sermaye, sembolik sermayenin özel bir türüdür. Failler, örneğin ekonomik alandaki firmalar, uzamı teşkil ederler ve bu uzam, bir anlamda sadece failler ve aralarındaki nesnel ilişkiler üzerinden var olur. Büyük bir firma bütün bir ekonomik uzamın suretini, ona yeni bir yapı kazandırarak değiştirebilir. Örneğin bilimsel alanda Einstein, büyük bir firma gibi, bütün bir uzamı kendisi etrafında yeniden şekillendirmiştir (Bourdieu, 2015: 65). Düşünce kuruluşları, bilginin üretimi, paketlenmesi, dağıtımı, farklı şekillerde kullanımı bakımlarından bilgi üzerinden kurulan farklı tipten iktidar ve iktidar bloklarının ya bizzat kendisi ya da önemli bir aracı konumundadırlar. Dolayısıyla egemenlik kurmak veya onu yeniden inşa etmek için politika alanının inşası, düşünce kuruluşları dâhil farklı sermaye (Bourdieu, 1995) sahiplerinin kendi başlarına veya topluluklar, ağlar ve koalisyonlar kurarak gruplar halinde 'gerçeklik' inşa etmeleri suretiyle mümkün olabilmektedir.

Politik alanını inşa eden, veri, araştırma, teoriler, politik öneriler, politikayı etkileyen diğer fikirlere katkı sunan '*bilgi rejimleri*'; bir grup aktör, kurum ve kuruluştan oluşmaktadır. Bunlar, politika yapımı ve üretim rejiminin nasıl örgütleneceği ve işleyeceğini etkilemektedir (Campbell ve Pedersen, 2011: 167). Küreselleşme ve yeni bilgi üretim şekliyle (Gibbons vd., 2010) birlikte

bilgi rejimlerinde düşünce kuruluşlarının etkisi artmıştır. Çoğu bilgi rejiminde Campbell ve Pedersen'e (2011: 170-171) göre, farklı türde bilgi üreten kuruluşlardan dördü, "öğrencisiz üniversite", "müdafi araştırma birimleri", "parti araştırma birimleri" ve "devlet ve hükümet birimlerine bağlı birimler", düşünce kuruluşları literatüründe daha fazla dikkate alınmaktadır. 1970'lerde Washington politikalarına liberaller tarafından hükmedildiği algısına tepki olarak Campbell'a (1998: 388) göre, the Heritage Foundation, the American Enterprise Institute ve the Manhattan Institute gibi muhafazakâr düşünce kuruluşları, akademik bilgiyi basit formlara dökme konusunda öncülük etmişlerdir. Bunu kısa görüş makaleleriyle hükümete ve popüler kitaplar, dergi makaleleri, radyo ve televizyon görüntüleri ve gazetelerde konuk yazar olarak bölümler yazmak suretiyle kamuoyuna iletmışlerdir.

Politika alanının inşasında düşünce kuruluşlarının etki ve nüfuz dereceleri, engelleyici veya destekletici olabilme nitelikleri nedeniyle faaliyette buldukları ülkelerin politik rejimi ve toplumsal yapıları ile yakından ilişkilidir. Rejimin çoğulcu ve güçler ayrımının belirgin olduğu politik sistemler, bu ilişki için elverişli bir ortam sunabilmektedir. Weaver'a (1989: 563) göre, kâr amaçlı olmayan, yaygın olarak '*düşünce kuruluşları*' olarak adlandırılan kamu politikaları araştırma endüstrisi olumsuz ekonomik koşullara rağmen büyüyüp gelişmektedir. Politika alanının inşasında düşünce kuruluşları '*beklemedeki hükümet*' (McGann, 2007: 6) işleviyle politik aktörlerle aralarında geçişliliğin olduğu liberal çoğulcu ya da Almanya örneğinde olduğu gibi politik partilerin kendilerine bağlı güçlü düşünce kuruluşlarını edindikleri sistemlerde daha 'etkili' olabilmektedirler.

Modern toplum kuramına katkı, postmodern toplum kuramına muhalif bir görüşü yansıtan, 1970'lerde ABD'de tv, bilgisayar ve benzeri gibi enformasyon teknolojisi alanında başlayan devrimin ışığında Castells'in yeni bir toplum, kültür ve ekonominin ortaya çıkışını inceleyen "ağ kuramı" (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 575-576), düşünce kuruluşlarının ağ kurarak veya başka ağlara katılarak örgütlenmeleri ve etkilerini arttırmalarını anlama ve yorumlama açısından dikkate değerdir. Ağ müessesesi Castells'e (2008: 237) göre, araçlar, yöntemler, belli hedefleri olan özerk sistemlerin kesişmesiyle oluşan örgütlenme biçimidir. Ağ toplumu, yeni bir örgütsel biçim olarak ağ girişiminin ortaya çıkışı, en önemlisi örgütlerin temel birleşeninin bir dizi ağ olması, bilgiyi işleme aracılığıyla işaretlerin metalara dönüşümünü mümkün kılması, egemen işlevlerin ve süreçlerin *ağlar* etrafında artan bir şekilde örgütlenmesiyle (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 577) görünüm kazanmaktadır. Düşünce kuruluşları, yerel veya küresel ölçekte bulunan politika ağları, politika toplulukları, bilgi toplulukları,

müdafî (savunucu) koalisyonlar, söylem koalisyonlarının bir parçasıdır. Politika biliminde 1970'lerden itibaren kullanılan '*politika ağı*' terimi, kamu politikaları yapımına katılan, buna ilgi duyan ve bundan çıkarı olan hükümet içi ve dışı aktörler ile bunlar arasındaki ilişkileri ifade eder (Compston, 2009: 7). Düşünce kuruluşlarının ağı, çoğu zaman daha geniş kapsamlı olan politika ağlarının içinde gruplandırılmakta; profesyonel derneklere veya çoğu örnekte bilgi topluluklarına yakın olup tipik olarak benzer perspektife sahip düşünce kuruluşlarının birleşmesinde oluşmaktadır (Struyk, 2002: 626). Düşünce kuruluşlarının birinci hedefi olan (Stone, 2000a: 155), seküler veya dini, paylaşılan ortak değerler sistemine, inançlara, sivil ve vatanseverlik ritüellerine dayanan (Maier, 2004: 106) politika toplulukları, terim olarak politik aktörler arasındaki çok yakın ve istikrarlı bir ilişkiyi ifade etmek için kullanılmaktadır (Falkner, 2003: 43). Haas (1992) tarafından *Epistemic Communities* ve Cetina (2007) tarafından "*Knowledge Societies*" olarak adlandırılan bilgi toplulukları, otoriter ve politik uzmanlıkla ilgili profesyonel ağlardır (Cross, 2013: 137).

Düşünce kuruluşlarıyla ilişkili ağlar, yerel, ulusal ve küresel ölçekte oluşabilmektedir. 80'i aşkın ülkede 400'den fazla düşünce kuruluşu arasında bağlantı kuran The Atlas Economic Research Foundation, 69 politik partiyle ilişkili kuruluşu bünyesinde toplayan European Network of Political Foundations, ABD'de kurulan devlet odaklı düşünce kuruluşlarını bünyesinde toplayan 100'den fazla düzenli ve kurumsal üyeye sahip State Policy Network (SPN) ve Network for Teaching Entrepreneurship gibi güçlü küresel ve ulusal ağlar (Chafuen, 2014) söz konusu olabilmektedir. Ancak dünyanın diğer bölgelerinde de The European Think-tank Network on China (ETNC), West African Think Tank Network (WATTNet) ve Türkiye'den ORSAM ve TASAM'ın da üye olduğu Strategic Studies Network gibi başka bölgesel küresel ağlar da vardır.

Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Yapısı

Türkiye'de politika alanının inşasında işlev ve roller üstlenen bir aktör olarak düşünce kuruluşları, özellikle 2000'li yıllardan itibaren sayıca ve nüfuz olarak güçlenmişlerdir. Konjonktürel etkilere duyarlı olan bu kuruluşların etkileri artabilmekte veya azalabilmektedir. Ancak genel olarak oldukça güçlendikleri, politika alanına fikirler sunmaları, fikir tartışmalarını yönlendirme çabaları ve bunun için medya başta olmak üzere yeni iletişim kanallarını etkili şekilde kullanma gayretleri gözlenmektedir. Düşünce kuruluşları arenasında Türkiye'nin benzer sosyo-ekonomik, sosyo-politik özelliklere sahip ülkelerle kıyaslamalarına imkân verecek büyüklük ve etkilerine dair küresel ölçekli Pennsylvania Üniversitesi GGTTT İndeks'e (McGann, 2019) bakılabilir: Dünya genelinde 8.162 düşünce kuruluşunun %51'inin Kuzey Amerika ve Avrupa'da

bulunduğu, en fazla düşünce kuruluşuna sahip ülkenin 1.872 düşünce kuruluşu ile açık ara ABD olduğu görölmektedir. Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülke düşünce kuruluşları hızla gelişme ve arayı kapatmaya başlamalarına rağmen neredeyse tüm farklı temalara ilişkin listelerdeki ilk sıralarda ABD ve Batı Avrupa düşünce kuruluşlarının yer aldığı ve halen açık ara en etkili kuruluşlar oldukları görölmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesinde (MENA) yer verilen bölgesel düzeydeki listelerde, Türkiye'nin 48⁶ düşünce kuruluşu ile İsrail (69) ve İran'ın (64) ardından üçüncü sırada yer aldığı, bu bölgede en başarılı düşünce kuruluşları listesinin başında Center for Strategic Studies (CSS) (Ürdün) yer alırken, Türkiye'den TESEV'in 11'nci, Liberal Düşünce Topluluğu'nun (LDT) 15'nci, EDAM'ın 17'nci, TESAM'ın 71'nci, TEPAV'ın 79'ncu, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi'nin (SAM) 92'nci sırada yer aldığı; ancak yine bu listede Türkiye'de 2016 yılında KHK ile kapatılan USAK'a 48'inci sırada yer verilmesi gibi hataların da yapılabildiği görölmektedir (McGann, 2019: 105-108).

Dünyadaki düşünce kuruluşları arenasında küresel düşünce kuruluşları indeksleri incelenip kıyaslamalar yapıldığında (McGann, 2019), Türkiye düşünce kuruluşları sektörünün halen sınırlı bir büyüklüğe sahip olduğu söylenebilir. Ancak özellikle 2000'li yıllarla birlikte daha fazla sayıda uzman ve entelektüel işgücünü istihdam etmeleri, yayınladıkları raporlarının politik gündemde daha fazla yer edinmesi ve medyayı daha etkin kullanmaları gibi göstergeler ışığında geçmişe kıyasla oldukça güçlendikleri ve sayı itibarıyla de son iki yılda MENA bölgesinde üçüncü sıraya kadar yükseldikleri görölmektedir. Bu çalışma kapsamında, konu ile ilgili yapılan bir taramada 2019 yılı itibarıyla Türkiye'de üniversiteler, devlet ve birimlerinin haricinde sadece sivil nitelikte 53 düşünce kuruluşu tespit edilmiştir. Ayrıca bu kuruluşların web-sitelerini, internet ve sosyal medya ortamlarını ve düşünce kuruluşu ağlarını birkaç düşünce kuruluşu hariç etkili kullanmadıkları görölmüştür. Ayrıca, düşünce kuruluşlarının önemli bir bölümünün web-siteleri başta olmak üzere farklı medya ortamlarında kendilerini tanıtıcı bilgilere yeterince yer vermedikleri tespit edilmiştir. Bu tanıtım, ulusal ve uluslararası tanınırlıklarına ve finansman sağlamalarına önemli derecede etki edebilmektedir. Yine bununla bağlantılı olarak bir tanınma ve prestij konusu olarak da değerlendirilebilen uluslararası düşünce kuruluşları indekslerinde yer bulmalarını sağlamaktadır. Buna karşın web-sitelerinde tanıtımlarındaki eksiklikler ve farklı medya ortamlarını etkili kullanamamaları tanınırlıklarını olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Ancak bu hususları göz önünde tutan ve görece farklı medyaları ve ağları etkili kullanabilen ve sonuç olarak düşünce kuruluşları indekslerinde kendilerine yer bulabilen sınırlı sayıda da olsa Türkiye'den düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Türkiye'den listelere girebilen düşünce kuruluşları, TESEV, LDT, SETA, EDAM,

TESAM, TEPAV, Dışışleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAV), İstanbul Politikalar Merkezi, USTAD, Eğitim Reformu Girişimi, Global İlişkiler Forumu, Trakya Tarımsal Araştırma Enstitü Müdürlüğü, Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, Kültür Üniversitesi Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi'dir. Ancak Türkiye'de hiçbir düşünce kuruluşunun, Türkiye'nin dâhil olduğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi listesi hariç, tematik listelerde ilk 20'nin altındaki bir sıraya yerleşemedikleri görülmektedir (McGann, 2019).

Küreselleşme ve bilgi toplumu, medya ve teknolojinin etkisiyle, politik alanının niteliklerinde ve buralardaki çelişki ve mücadelelerde değişimler meydana getirmiştir. Hız ve değişimin en önemli gösterge olduğu küresel toplumlarda bilgi yönünden zorluk bilgiye ulaşmada değil doğru ve amaca uygun bilgiye ulaşmaktadır. Düşünce kuruluşları, politikaya uygun bilginin sağlanması, ham bilgiden uygun bilginin üretilmesi, akademik araştırma sonuçlarının politika açısından kullanılabilir hale getirilmesi ve bunun kullanılabilir biçime sokulması, uygun araç (medium) ve ona uygun mesajın sağlanması bakımından önemli işlevler üstlenmektedirler (McGann, 2007:1). Politika alanının demokratikleşmesi, şeffaflık ve çoğulculaşmasına bağlı olarak düşünce kuruluşları, politik partilerle işbirliği içinde etkin rol oynayabilmektedir. Düşünce kuruluşlarının görevi, yasama ve yürütme organlarına analizler, raporlar ve uygulanabilir alternatifli hareket tarzları sunmak ve onları etkilemektir (Kuloğlu, 2009: 416). Ancak işbirliği henüz istenilen düzeyde olmadığından, *“siyasi partilerin gölge kabineler kurmaları, bu kabineleri besleyecek düşünce kuruluşlarının olgunlaşması zaman alacaktır”* (Nurhan, 2009: 437). Almanya'da politik partilerin kendilerine bağlı düşünce kuruluşları modeli önerilmekte ancak *“Türk stratejistin gönlünde aktif politika bulunsa da”* Kanbolat'a göre (2009: 315-316), *“Türkiye'de parti içinde düşünce kuruluşu açmak parti yönetimine alternatif yaratabileceği için arzulanan bir durum değildir”*.

Türkiye'de düşünce kuruluşları 1960'lardan itibaren ortaya çıkmaya başlamışlardır. Türkiye'de büyük sermayenin eğilimlerini yansıtan TESEV'den (1961) başlayarak günümüze değin kurulan düşünce kuruluşları kuruldukları dönemin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadırlar. 1974'te kurulan Dış Politika Enstitüsü (DPE), Kıbrıs Harekâtı sonrası dış politikada ortaya çıkan sorunlar karşısında Dışışleri Bakanlığı bürokrasisiyle eşgüdümlü şekilde Avrupa ve ABD'li muhataplarına Türkiye'nin görüşlerini iletmek amacıyla ikincil kanal vazifesi görmüştür. Bu anlamda özellikle o dönemde devletin veya bürokrasinin yaklaşımını yansıtmıştır. Soğuk Savaşın sona erdiği 1990'lar sonrasında ise çok kutupluluk ve Türk dünyasıyla iletişim kurma amacıyla ortaya çıkan ve genellikle devlet odaklı olan başlıca düşünce kuruluşlarından biri olan Avrasya

Stratejik Araştırmalar Merkezi'dir (ASAM) (1993). 2000'li yıllar sonrasında ise Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) (2005) politika ve medya ile kurulan güçlü ilişkilerle öne çıkan bu dönemin özelliklerini yansıtan bir düşünce kuruluşu olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak 2000'li yıllarda çok sayıda düşünce kuruluşu kurulmuştur. Hemen her eğilimde düşünce kuruluşu bulunmakla birlikte özellikle bu dönemde kurulanların çoğunluğu 'muhafazakâr demokrat' eğilimlere sahiptir. Yine dünya genelinde var olan uzman ve butik düşünce kuruluşu eğilimini yansıtan İnan Araştırmaları Merkezi (İRAM) (2016) gibi düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de düşünce kuruluşları bu çalışmada, politika alanının inşasında oynadıkları roller bağlamında ele alınmaktadır. Esasen bilgi temelli olan ve politika önerileri yanında müdafilik rollerini üstelenen bu kuruluşlar, politika alanını inşa etmede diğer aktörlerle rekabet ve işbirliği içinde faaliyet yürütmektedirler. 2000'li yıllardan itibaren ticarileşen, piyasa ilkelerine dayalı faaliyetlerde bulunan, arz ve talep edenlerinin çeşitlendiği yeni bilgi üretimi yapan kuruluşların başında düşünce kuruluşları gelmektedir. Diğer unsurların yanı sıra değişen bilgi üretim biçimiyle birlikte bilgi iktidar ilişkileri de değiştirmiştir. Bilginin değişiminin yanı sıra iktidar tarafındaki aktörler çeşitlenmiş ve süreç içerisinde siyasal alanın ana aktörleri konjonktüre bağlı olarak değişmiştir. Dolayısıyla politika alanının inşası, rol alan aktörler, etki biçimleri ve dereceleri de değişmektedir. Değişen bilgi yapısıyla birlikte politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda düşünce kuruluşlarının etkileri medyanın da etkisiyle daha görünür hale gelmiştir. Bu nedenle farklı politik ve toplumsal kesimler rekabet ve işbirliği içinde politika alanını inşa ederken, düşünce kuruluşları da bu süreç içerisinde önemli bir aktör haline gelmiştir.

Düşünce kuruluşlarının en etkili oldukları alanlardaki biri farklı medya ortamlarıdır. Örneğin, özellikle ABD ve diğer Batılı ülkelerin düşünce kuruluşlarının web-sitelerine ve sosyal medya alanını kullanma sıklıklarına bakıldığında (Twitter, Facebook ve Youtube) bu mecraları çok etkili kullandıkları görölmektedir. Buraları, farklı iletişim teknolojilerini ve sosyal medya alanlarını kendilerini tanıtma, araştırma ve projelerini anlatmakta, sahip oldukları nitelikli işgücünü ön plana çıkarmakta, ilişki sağladıkları bürokrasiden veya entelektüel çevrelerden insanlarla olan bağlantılarını etkili kullanmakta ve bu bilgileri sürekli güncellemektedirler. Bu anlamda örnek olması için Brookings Institution'ın web-sitesine bakıldığında (<https://www.brookings.edu/>. Son erişim tarihi, 24/06/2021.); geçmişleri 1916'ya uzanan Washington merkezli kâr amacı gütmeyen bir kuruluş oldukları, yerel, ulusal, küresel ölçekte problemleri çözmek için derinlemesine araştırmalar yaptıkları, dünya üzerinde hükümetten

ve akademik çevrelerden 300'den fazla uzmanı bir araya topladıkları, ilkelerinin, yürüttükleri projelerin ve yayınlarının neler olduğu, kendilerine nasıl sponsor olunacağı gibi ve daha fazlası pek çok önemli bilgiyi sunmaktadırlar. Değerlendirilmelerinde önemli göstergeler niteliğinde bu bilgilerle düşünce kuruluşlarının birbirleriyle farklı ülkelerdeki benzerleri ile karşılaştırmalar yapma imkânı elde edilebilmektedir. Ancak Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının web-siteleri belli başlı birkaç düşünce kuruluşu hariç bu bilgileri sağlamakta oldukça yetersizdir. Çeşitli iletişim platformlarını ve sosyal medyayı etkin kullanmada SETA ön plana çıkmaktadır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere birçok düşünce kuruluşunun hangi tarihte kurulduğuna dair en temel bilgiler bile bulunmamaktadır. Twitter ve Facebook gibi sosyal medya ortamları başta olmak üzere diğer ortamlardan da düşünce kuruluşlarına ilişkin temel bilgilerin sağlanma imkânı bulunmamaktadır.

Tablo 3: Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Sosyal Medya Aktiflik Tablosu (Aralık 2019)

Düşünce Kuruluşu	Kuruluş Yılı	Twitter Hesabı		Youtube Kanalı		Facebook Hesabı	
		Takipçi Sayısı	Atılan Twitt Sayısı	Takipçi Sayısı	Paylaşılan Video Sayısı	Takipçi Sayısı	Gönderi Sayısı
SETA	2005	83.887	31.000	3.950	4.863	19.194	151
TEPAV	2014	25.170	8.540	307	163	4.416	32
21.YYTE	2006	12.488	8.096	637	64	71.617	101
TASAM	2004	10.696	2.714	115	31	5.587	23
EDAM	Bilgi yok	10.299	965	30	2	Hesap bulunamadı	
LDT	1996	4.460	2.477	1.001	85	4.220	27
İKV	1965	3.557	5.434	67	193	2.268	17
TESEV	1961	3.352	1.155	8	1	2.705	yok
DPE	1974	Hesap bulunamadı		Kanal bulunamadı		1.835	yok
MARMARA GRUBU	1985	Hesap bulunamadı		3	10	396	yok

Tablo 3 oluşturulurken tez çalışmasında (Babur, 2019: 86-96) üretilen tablodan yararlanılmış; personel, gelir durumları, medya görünümleri ve panel, seminer, yayınlar gibi diğer faaliyetleri temelinde en etkili oldukları değerlendirilen 10 tane düşünce kuruluşu seçilmiştir. Yine tablo oluşturulurken farklı toplumsal kesimlere hitap edenlere yer vermek için benzer ağırlıklara sahip bazı düşünce kuruluşları tabloda yer alamamıştır. Twitter, Youtube ve Facebook'taki takipçi sayıları ile atıkları tweet sayılarına ve paylaşılan videolarına, Facebook'ta ise 16.11.2019-15.12.2019 tarihleri arasındaki gönderi sayılarına yer verilmiştir.

Bu tablodaki düşünce kuruluşlarının bir kısmının (DPE ve Marmara Grubu) resmî web-sitelerinde sosyal medya hesap bilgileri ve linkleri bulunmamaktadır. Yapılan sosyal medya taramasında da hesap bilgileri elde edilememiştir. Yine yapılan araştırmada bu kuruluşlardan EDAM'ın Facebook sayfası, DPE'nin Twitter, Youtube hesapları, Marmara Grubu Vakfının twitter hesapları bulunamamıştır. TESEV'in resmî web-sitelerinde Facebook ve Twitter link bağlantıları yer alırken Youtube bilgileri yer almamaktadır. Yapılan araştırmada TESEV adına video paylaşımı yapan bir iki adres tespit edilmesine rağmen resmi siteleri olduğundan şüphe edildiğinden bilgilerine yer verilmemiştir.

Tablodaki düşünce kuruluşlarının sosyal medya ortamlarını kullanma yoğunlukları, sahip oldukları, finans, entelektüel işgücü ve faaliyetlerindeki yoğunlukla orantılı görünmemektedir. Kaynak ve faaliyetler yönünden daha zayıf olan kimi düşünce kuruluşlarının kendilerinden daha güçlü imkânlarla sahip olanlara göre sosyal medya ortamlarını daha aktif kullandıkları görülebilmektedir. DPE ve Marmara Grubu gibi sahip oldukları kaynaklar yönünde görece güçlü olan düşünce kuruluşlarının sosyal medya kullanımları hemen hemen hiç bulunmamakta veya çok sınırlı kalmaktadır. Tabloda seçilen düşünce kuruluşlarının en aktif olarak Twitter hesabını kullandıkları, Youtube ve Facebook ortamlarını ise çok sınırlı kullandıkları görülmektedir. Ancak düşünce kuruluşları sektörünün tümü düşünüldüğünde sosyal medya ortamları kullanımının çok sınırlı kaldığı tahmin edilebilmektedir. Tablodaki kuruluşların genel olarak DPE ve Marmara Grubu hariç Twitter ortamını daha etkili ve yoğun kullandıkları görülebilmektedir. Ancak son bir ayda (1 – 31 Aralık 2019) atılan tweet sayılarına bakıldığında düşünce kuruluşları arasında aktiflik bakımında çok ciddi farklar bulunabilmektedir. Bu bağlamda bu bir aylık sürede SETA'nın 366; 21. YYTE 117; TESEV 86; İKV 58; TEPAV 55; LDT 29; EDAM 29; TASAM 22 tweet attıkları ya da retweet paylaşımı yaptıkları tespit edilmiştir. Sosyal medya kullanımlarının yoğunluğu diğer sosyal medya ortamları olan Youtube'ta ve Facebook'ta oldukça düşmektedir. Örneğin DPE'nin 11 Ekim 2013 tarihinden itibaren herhangi bir Facebook paylaşımı bulunmamaktadır.

Düşünce kuruluşlarının yapısı, işleyişi ve bilgi üretim pratiklerine ilişkin bir kısım düşünce kuruluşunun temsilcileri olan 4 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler öncelikle web-siteleri ve Twitter hesaplarında elde edilen bilgiler kullanılarak ilgili düşünce kuruluşu temsilcileriyle e-mail yoluyla iletişim kurulmuş, araştırma hakkında bilgi verilerek görüşme talepleri iletilmiştir. Ancak bu yöntemle görüşme imkânı olmayınca akademik çevrelerden sağlanan bağlantılar ve referanslar yoluyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan 4 görüşmeci, Türkiye'nin önde gelen düşünce kuruluşlarının yönetim kurulu başkanı, direktör ve araştırmacı gibi üst kademelerinde eskiden ve halen görev yapan temsilcileridir. Bu görüşmelerle içeriden sağlanan farklı bakış açıları üzerinden düşünce kuruluşlarına dair konular derinlemesine araştırılmıştır.

Yapılan derinlemesine görüşmeler göstermektedir ki, Türkiye'de politika alanının en büyük ve güçlü aktörlerinin başında gelen politik partiler ile düşünce kuruluşları ilişkilerinin bazı zorluklara rağmen sürdüğü görülmektedir. Ancak bu ilişkiler kurumsal ve sürekli nitelikte olmaktan ziyade ortak kurucular veya üyeler, resmi olmayan danışmanlıklar ve ortak politik eğilimler temelinde oluşmuştur. Güvenç'e göre (2006: 166-167) 1990'lardan sonra Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) ile Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), SİSAV ile Doğru Yol Partisi (DYP), Türk Demokrasi Vakfı ile Anavatan Partisi (ANAP) arasında ilişkiler söz konusu olmuştur. Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) ile Ak Parti ilişkisi politik alanda aktörler arasındaki işbirliğinin güncel bir örneğidir.

Bu durumun günümüzde de önemli ölçüde devam ettiği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde, bir düşünce kuruluşu temsilcisi SETA'nın 2005 yılında, 2002'de iktidara gelen AK Partiye fikirsiz alanda destek olmak için "*siyasi amaçlarla*" kurulduğunu, siyasi amaçtan kastının "*siyasi karar alıcılara sivil bir alandan katkı yapmak*" ve "*kamuoyu farkındalığı*" oluşturmak olduğunu ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerde düşünce kuruluşu temsilcileri, genel olarak düşünce kuruluşlarının "*siyasi dertleri olan yapılar*" olduğunu belirtmektedir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan bir düşünce kuruluşu temsilcisinin ifadesi şu şekildedir:

Türkiye'de düşünce kuruluşlarının genel olarak kurulma amaçları olan siyasi eğilimleri doğrultusunda işbirlikleri kurmak, politika araştırmaları, öneri ve analizleri üretmek ve medyada aynı eğilimleri paylaştığı politik partiler ve grupların müdafiliğini yapmaktır.

Türkiye’de düşünce kuruluşları politik ve ekonomik güç merkezleri ile ilişkileri farklı şekillerde kurulabilmektedir. Ancak genel olarak kurumsal bir ilişkiden bahsetmek zordur. İlişkiler genellikle geçici ve resmi olmayan nitelik göstermektedir. Konjoktürel değişmelere ve etkilere çok açık olan bu ilişkiler genellikle uzun süreli olamamaktadır. Bu bahsedilenlerin bir sonucu da düşünce kuruluşları arenasındaki paydaşlar ve rakiplerle ilişkilerin yeterince şeffaf olmamasıdır. Türkiye’nin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel yapı özelliklerine işaret eden bir görüşmeci, düşünce kuruluşlarının politik güç merkezleriyle ilişkilerinin “*doğrudan ve güçlü bir bağla kurulduğu*”nu ve bu durumun düşünce kuruluşlarının finansman kaynaklarını etkilediğini belirtmektedir: “*İktidarın açıktan veya zımnen işaret ettiği düşünce kuruluşları büyük ekonomik kuruluşların yardımına mazhar olabil[mektedir]*”. Görüşmecilerden biri, “*kurulan think tanklerin önemli bir kısmı iktidardan maddi olarak beslen[diği]*”, bir başka düşünce kuruluşu temsilcisi ise öyle sanıldığı gibi “*siyasi partilerle içli dışlı*” olmadıklarını, düşünce kuruluşlarının siyasi partilerle ilişkilerinin kurumsal/organik değil düşünsel eğilimler temelinde kurulduğunu öne sürmüştür.

Mesela MHP’nin bir think tankı var. CHP’nin bir think tankı yok. Daha önce Cumhuriyet Gazetesiyle bağlantılı çalışan bir think tank vardı. O da kısa ömürlü oldu biraz.

Politik alanda düşünce kuruluşlarının alandaki başat aktörler olan politik partilerle ilişkilerinin boyutu ve kapsamına dair görüş ayrılıkları söz konusudur. Düşünce kuruluşlarının politik alandaki ilişkilerin çok çeşitli olabileceğini ancak siyasi partilere yakın olan kimi düşünce kuruluşlarının bu ilişkilerini şeffaf bir zeminde kurması gerektiğini öne süren bir görüşmecinin ifadesi şu şekildedir.

Liberal demokrasilerde siyasi güç merkezlerine yakın ya da onların organik bir parçası olan düşünce kuruluşlarının olması normaldir. Öte yandan siyasi partilere ya da diğer güç merkezleri ile herhangi bir bağı olmayan diğerleri de olacaktır. Bu türlü kuruluşların –parasal kaynaklar açısından- şeffaf olmaları son derece önemlidir.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de siyasi alanda farklı kesimler arasında bir güç ve iktidar mücadelesi bulunmaktadır. Farklı siyasi kesimler arasındaki güç ve iktidar mücadelesi zaman zaman farklı siyasi kesimler arasında bir ittifaka ve zaman zaman da ayrışmalara neden olabilmektedir. Siyasi alandaki bu rekabete zaman zaman düşünce kuruluşlarının da dâhil olduğu görülmektedir. Ancak siyasi partilere yakın olmak isteyen ve onlarla organik

bir ilişki kurmak isteyen düşünce kuruluşlarının Türkiye’de siyasi partilerle olan ilişkilerini düzenleyebileceği yeterli bir hukuki bir alt yapı yoktur. Resmiyeti de yeteri düzeyde sağlanabilmiş değildir. Bu konu ile ilgili görüşmeciler tarafından Almanya’daki siyasi partiler ile düşünce kuruluşları ilişkilerini düzenleyen mevzuata benzer bir yasal düzenlemenin yapılması önerilmektedir. Araştırmada görüşme yapılan düşünce kuruluşu temsilcileri, ABD ve Avrupa ülkelerinin çoğunda düşünce kuruluşlarının politik pozisyonun belli olduğu, objektif ve tarafsız olmaya zorlanmadıkları ve çok sayıda Alman düşünce kuruluşlarının siyasi partilerin düşünce kuruluşları olduğu belirtilmektedir.

Politik alanda aktörler arasındaki ilişkilerin bir sınırı her zaman bulunmaktadır. Bu ilişkiler genellikle politik, sosyal çevresel etki ve konjonktürel değişimlerden çok fazla etkilenmektedir. Görüşmeciler, ciddi bir yasal dayanakları, özerk ekonomik kaynakları, yeterli bir kurumsal yapısı olmadığı için düşünce kuruluşlarının politik etkilerden ve güncel gelişmelerden çok fazla etkilendiklerini belirtmektedir. Düşünce kuruluşlarının politik güç merkezlerinin çekim ve etki alanından tam olarak kurtulamadıkları ve bundan doğan bir tarafgirlik sorunu bulunduğunu söyleyen görüşmecilerden birine göre, bu ilişkinin ABD’deki benzerleri gibi *“belli bir miktarda olması ... anlamlı ve masum”* kabul edilebilirse de *“ancak bizim düşünce kuruluşlarımız yakınlığı aşan bir partizanlık ve parti arka bahçesi konumuna gelmişlerdir”*. İktidar alanında uyuşmalara rağmen bunun sınırlarına işaret eden bir görüşmecinin ifadesi şu şekildedir:

[Bu durum] doğrudan siyasi kültürümüzle alakalı. Kutuplaşmış ve bölünmüş bir toplum ve siyasi erke rağmen özgün bir şeyler söylemek kolay değil. Yani siyasi ve sosyal kültürümüzün sınırları dışına çıkan çok özgün çalışmaları düşünce kuruluşundan beklememek lazım.

Düşünce kuruluşları, politik alandaki varlıkları, üstlendikleri işlevler ve rollerin gereği, yoğun ve sürekli değişkenlikler gösteren siyasi bir gündem içerisinde faaliyetlerini yürütmektedirler. Dolayısıyla düşünce kuruluşlarının sürekli değişen gündemi yakalayabilmeleri de önemli bir konudur. Siyasi ve ekonomik güç merkezlerinden bağımsız ve özerk olarak faaliyette bulduklarını öne süren bir düşünce kuruluşu temsilcisinin ifadeleri ise şu şekildedir:

Bir düşünce kuruluşu kendi gündemini kendisi oluşturmalıdır. En azından bizim şeyimizde öyleydi. Kendinizi nereye konumlandığınıza bakar o. Biraz ilgili olduğunuz alandaki gelişmeler sizi yönlendirir. Dolayısıyla biraz siyasetin, hükümetin, devletin, iç politikadaki gelişmelerin, ekonomideki gelişmelerin bir etkisi oluyor. Ama bunların sıralamasına kendiniz karar veriyorsunuz.

Bir başka görüşmeci ise gündemlerinin belirlenmesinde her düşünce kuruluşunun farklı usulleri olduğunu, kendilerinin gündemlerini, düşünce kuruluşu çevresi ile istişare sonucunda yönetim kurulu tarafından belirlediklerini belirtmektedir. Gündeme ilişkin görüşler değerlendirildiğinde, düşünce kuruluşlarının gündemlerini o anda cereyan eden politik gündemin etkisi altında kalarak belirledikleri, bunu güncel kalmak, politik anlamda bir şeyler ifade ederek varlıklarını göstermek ve mümkünse medya görünümelerini sıcak gündem üzerinden arttırmak amacıyla yaptıklarını öne sürmektedir.

Düşünce kuruluşlarının politika alanının inşasında etkili olmalarını sınırlandıran genel ve Türkiye'ye özgü bir kısım zorlukları ve sınırlılıkları bulunmaktadır. Genellikle kâr amacı gütmeyen bu kuruluşlar, resmi ödentilere, kamu ve özel sponsorluklara ve genel olarak hayırseverlik (filantropi) kaynaklarına gereksinim duymaktadırlar. Kurumsallaşma ve kurumsal bir kültür oluşturma, güçlü bir entelektüel işgücüne sahip olmak için finansal destek kaynaklarının çeşitlendirilmesine ihtiyaçları vardır. Ayrıca yoğunluk dereceleri değişmekle birlikte idari ve mali açılardan bağımsız kalabilmeleri de buna bağlıdır. Ancak güçlü ve etkili bir gündemle çalışmalarına da etki eden finans kaynaklarını çeşitlendirme konusunda Türkiye'deki düşünce kuruluşları çok başarılı değillerdir. Stone'nın da (2000a) ifade ettiği üzere, bu sorunlar genel sorunlar niteliğindedir ve literatürde genellikle finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve politik-ideolojik eğilimler haricinde, özellikle idari anlamda özerkliğin korunması son derece önemli bir nokta olarak ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Batı'da ve özellikle ABD'de bir sektör haline gelen fikirler sektörünün (Weaver, 1989) baş aktörü olan düşünce kuruluşlarının 2000'li yıllar sonrasında gelişimi, faaliyet alanları, siyasi partilerle olan ilişkileri ve Türkiye'de siyasal alanın inşasında oynadıkları rolün ne olduğu ele alınmaya çalışılmıştır. Batı Avrupa'da ve ABD'de politik alanın önemli bir aktörü olarak (Stone, 2000b: 149), ortaya çıkan düşünce kuruluşları, Türkiye'de 2000'lerden sonra önemli bir gelişme kaydetmiştir. Dünyadaki ve Türkiye'deki örnekler göstermektedir ki, düşünce kuruluşları genellikle politik araştırma yapan, analiz ve öneriler oluşturan bilgi temelli kuruluşlar olarak ortaya çıkmakta ve başta siyasi partiler olmak üzere özel sektör ve kamu kurumlarının talepleri doğrultusunda çeşitli konferans, sempozyum, araştırma ve yayın faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de düşünce kuruluşları etkili ve güçlü bir konuma geldikçe sayıları daha da artmış ve faaliyet alanları siyasi ve ekonomik alanda farklılaşmaya başlamıştır. 2018 yılı itibarıyla Türkiye'de 48 düşünce kuruluşu

olduğunu tespit eden GGTTT Index'te (McGann, 2019) MENA bölgesinde Türkiye İsrail ve İran'ın ardından en fazla düşünce kuruluşu olan 3. ülke sırasına yükselmiştir. 2019 yılı içerisinde bu araştırma kapsamında yaptığımız çalışma neticesinde toplamda 53 düşünce kuruluşu tespit edilmiştir. Uluslararası gelişme trendleri ile uyumlu olarak Türkiye'de de Soğuk Savaş dönemi (1945-1990) sonrasında özellikle dış politika ve güvenlik konularındaki paradigmaların değişmesi ve devlet ve bürokrasi dışındaki aktörlerin etkilerine açık hale gelmesiyle düşünce kuruluşlarının sayılarında artışlar meydana gelmiştir. Bu durum neo-liberal politik görüşlerin küresel yayılma eğilimi ile paralellik arz etmektedir.

Tarihsel olarak yarım asrı geride bırakan düşünce kuruluşları, kuruldukları dönemin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini taşımaktadırlar. Gerek küresel ve gerekse de ulusal düzeyde belli tarihsel konjonktürlerde belli düşünce kuruluşlarının daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Bu anlamda Türkiye'de ilk düşünce kuruluşu olan TESEV (1961) 1961 Anayasasının demokratikleşme eğilimi ile büyük sermayenin eğilimlerini, 1974'te kurulan Dış Politika Enstitüsü (DPE), 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrası dış politikada ortaya çıkan sorunlar karşısında o dönemde devletin veya bürokrasinin yaklaşımını, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) (1993), Soğuk Savaşın sona erdiği 1990'lar sonrasında ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni ve Türk dünyasıyla iletişim kurma eğilimlerini yansıtmaktadır. Ancak 2000'li yıllarda çok sayıda düşünce kuruluşu kurulmuş, 'muhafazakâr demokrat' eğilime sahip Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) (2005) politika ve medya ile kurulan güçlü ilişkilerle bu dönemin özelliklerini yansıtarak ön plana çıkmaktadır. Yine dünya genelinde var olan uzman/butik düşünce kuruluşları yönündeki eğilimi ise İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) (2016) gibi kuruluşlar yansıtmaktadır.

Türkiye'de politika alanındaki aktörlerle ilişkili birçok düşünce kuruluşu bulunmaktadır. Bu ilişkiler, resmi nitelikte olmayıp genellikle politik ve ideolojik eğilimler temelinde, bilgi (epistemik), söylem, müdafî ağ ve koalisyonları veya resmi olmayan danışmanlıklar şeklinde konjonktürel ve geçici nitelikte olmuştur. Örneğin TESEV, İKV ve TEPAV, İstanbul'daki büyük sermaye, ekonomik birlik ve odalarla genellikle liberal politik ve ekonomik eğilimler temelinde ilişkili düşünce kuruluşlarıdır. Bu kuruluşların Türkiye'deki politik ve ekonomik aktörlerle ilişkileri, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel ilişkilerinin etkilerini yansıtmaktadır. Yine DPE, özellikle bir dönem Dışişleri bürokrasisiyle koordinasyon içinde devletin ve bürokrasinin eğilimlerini AB başta olmak üzere dış dünyaya açıklamak misyonunu üstlenmiştir. Bu bahsedilen kuruluşlar aynı zamanda Batı ve AB yönünde var olan bir 'uzlaş'yı

da yansıtmışlardır. Ancak 1990'lardan sonra Soğuk Savaş'ın da sona ermesiyle birlikte Türkiye'de Batı'ya özellikle Avrupa Birliği'ne olan politik cazibenin azalması, Türk Dünyası ve Avrasya açılımlarını gündeme getirmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan güçlü milliyetçi eğilimleri yansıtan ve bu doğrultuda Avrasya açılımını ön plana çıkararak ASAM, dönemin önemli bir kısım aktörleri ile kurduğu ilişkiler bakımında önemli bir örnektir. 2000'li yıllarda itibaren SETA'nın Ak Parti ile kurduğu ilişkiler, medya üzerinden yakaladığı tanınırlık ve devlet bürokrasisinin üst kademelerine atamalarla önemli bir örnek konumundadır.

Türkiye'de sağ, sol ve liberal eğilimlerde birçok düşünce kuruluşu bulunmasına karşın literatürde temelde 'Ankara merkezli' ve 'İstanbul merkezli' düşünce kuruluşları ayırımı yapılmaktadır. Birinci gruptakiler daha ziyade devlet ve siyaset ilişkilerine odaklanırlarken ikinci gruptakiler farklı politik ve ideolojik eğilimler üzerinden sivil toplum, demokrasi, finans, para, borsa, piyasa ve medya üzerine daha fazla odaklanmakta ve bu çerçevede büyük sermaye grupları, odalar ve meslek birlikleri ile çok yönlü ilişkiler kurabilmektedirler. Kuşkusuz ulusal düzeyde etkili olan SETA gibi birçok düşünce kuruluşunun hem Ankara'da hem de İstanbul'da şubeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla düşünce kuruluşlarının Ankara ve İstanbul merkezli ayrışması ideolojik olmaktan daha çok faaliyetlerin odaklanma tarzı ile yakından ilişkilidir.

Türkiye'de düşünce kuruluşlarının politika, toplum, ekonomi ve kültür alanındaki etkilerini arttıran faktörlerin başında medya ile kurdukları ilişkiler gelmektedir. Bunun için yazılı, görsel ve sosyal medya ortamları bu kuruluşların kullanabildikleri mecralardır. Yazılı ve görsel medyaya kıyasla daha rekabetçi bir ortam sunabilen sosyal medya ortamları gündeme yeni fikirleri daha az maliyetle ve daha hızlı bir şekilde sunmak için fırsatlar sunabilmektedir. Bu ortamlarda bir hesaba sahip olmak ve onları 'etkili' kullanmak, kendilerini ve faaliyetlerini tanıtmak, gündemi takip etmek, gündemin yönünü tayin etmek veya yeni bir gündem oluşturmak bakımından önem taşımaktadır. Ancak düşünce kuruluşları arasında sosyal medya ortamlarını (Twitter, Youtube, Facebook) 'etkili' kullanmada bariz farklar bulunmaktadır. Medya ortamları gündeme dair bilgi üretimini hızlandırmıştır. Ancak bu bilgiler birçok durumda çok yüzeysel kalabilmektedir. Bourdieu (1997) ironik olarak medyanın tetiklemesi ile bu şekilde 'hızlı' bilgi üretenleri 'hızlı düşünür' (fast thinkers) olarak tanımlamaktadır. Medyanın da talebiyle düşünce kuruluşlarının iletişim teknolojilerinin ve görsel medyanın olağanüstü etkili hale geldiği 2000'li yıllar sonrasında görünürlükleri ve tanınırlıkları son derece artmıştır.

Bu çalışma, düşünce kuruluşlarının bilgi üreterek veya var olan bilgileri kullanarak

oluşturdukları 'fikirler sektörü' ile politika alanının inşasında 'nüfuz' ve 'etki' meydana getirebilme kapasitelerini ele almıştır. Politika alanının inşasında yer alan aktörlerden biri olarak Türkiye'de düşünce kuruluşlarının 2000'ler sonrasında hızla gelişmelerine karşın etkilerini sınırlandıran, zayıf bir sektör olarak kalmalarına etki eden sorunları bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarının hukuki statülerinin belirsizliği, ekonomik kaynakların yetersizliği ve entelektüel işgücü istihdamının sınırlılığı gibi önemli sorunları bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarının en başta gelen sorunlarından biri hukuki yapılanma sorunlarıdır. Hâlihazırda şirket, dernek, vakıf veya bunların bağlı kuruluşu olarak kurulan bu yapıların kendilerine özel bir hukuki mevzuatları yoktur. Bu konuda belli çabalar olmasına karşın düşünce kuruluşlarının statülerinin ne olduğuna dair belli bir hukuki düzenleme halen mevcut değildir. Dernek ve vakıfların 'kamu yararı' statüsü elde ederek bir kısım 'vergi muafiyeti'leri ve başka ayrıcalıklar elde etmeleri mümkün bulunmaktadır. Bu nedenlerle hukuki statülerine dair sorunlar, kurumsallaşma, meslek olarak tanınma, gelir ve entelektüel işgücü istihdamlarına, tarafsız ve özerk kalabilmelerine ve sonuç olarak 'etkili' olmalarına doğrudan tesir etmektedir.

Kendileri dışında politik, toplumsal, ekonomik ve kültürel birtakım etkenler düşünce kuruluşlarının politika alanının inşasında etkilerini sınırlandırabilmektedir. Mali kaynak yetersizliği, kurumsallaşamama ve entelektüel işgücünü uzun süre koruyamama gibi faktörler düşünce kuruluşlarının kapasitelerini sınırlamaktadır. Mevcut mali problemleri aşmak için ise düşünce kuruluşlarının faaliyetlerini politik kurumların ve aktörlerin taleplerine yönelik olarak piyasa odaklı, kısa süreli ve gelir getirici alanlara yönlendirdikleri görülmektedir. Bunun sonucu olarak daha bağımsız ve güçlü bir gündem yerine kısa süreli ve akıp giden güncel gelişmelere odaklanmak durumunda kalmaktadırlar.

Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının çoğu hukuki, mali ve entelektüel kadro yapısını oluşturma açısından yeterli düzeyde kurumsallaşamadıkları için güncel politik gelişmelerden çok çabuk etkilenebilmektedir. Bu durum düşünce kuruluşlarını politik alanda uzun vadeli çalışmalar yapmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Düşünce kuruluşları mevcut konjonktür içerisinde etkili ve güçlü olan politik kurumlar ve aktörlerin talepleri doğrultusunda faaliyetlerde bulunmaları ve bu faaliyetleri yürütebilmek için ilgili politik kurumların ve aktörlerin maddi desteğine ihtiyaç duymaları onların eleştirel, bağımsız ve özerk olmalarını önemli ölçüde sınırlamaktadır. Tüm bu sorunlara karşın dünyada olduğu gibi Türkiye'de de düşünce kuruluşlarının sayısının artması üniversite dışı alanlarda da bilginin üretilebilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir.

Ayrıca düşünce kuruluşlarının yeni bilgi üretimine, bilgi çeşitliliğine ve entelektüel tartışma zenginliğine neden olduğu da bir gerçektir. Ancak düşünce kuruluşlarının bu işlevleri daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi önemli ölçüde onların eleştirel bilgi üretim alanlarının genişlemesine ve hukuki, mali ve entelektüel açıdan kurumsallaşmalarına bağlıdır.

Sonnotlar

1 Bu makale, 2019 yılında kabul edilmiş doktora tez çalışmasının bir bölümünün gözden geçirilmiş, güncel literatür ve diğer kaynaklarla geliştirilmiş halinden türetilmiştir.

2 İngilizce “*think tank*” teriminin Türkçe karşılıkları olarak “*düşünce kuruluşları*”, “*düşünce kuruluşu*”, “*stratejik araştırma kuruluşları*”, “*stratejik araştırma kuruluşu*”, “*stratejik araştırma merkezleri*” ve “*stratejik araştırma merkezi*” kavramları üzerinden süre kısıtlaması yapılmadan tarama gerçekleştirilmiştir. “20” olan en yüksek sayı, think tank kelime taraması ile elde edilmiştir.

3 Üniversitelere bağlı düşünce kuruluşlarının tam bir listesi tespit edilememiştir. Örneklemeye yöntemiyle bakılan devlet üniversitelerine bağlı düşünce kuruluşlarının nerdeyse bütünü isminde strateji kelimesinin bulunduğu ancak vakıf üniversitelerinde bu oranın biraz daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

4 ASAM: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi; TUSAM: Türkiye Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi; TASAM: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi

5 Düşünce kuruluşlarının “kuruluş yılı” bilgisine ulaşılamamıştır.

6 2019 yılındaki tez çalışmamız kapsamında Türkiye’de sadece sivil toplum vasfında 53 düşünce kuruluşu tespit edilmiştir. Söz konusu indeks ise hükümet ve üniversitelerle ilişkili düşünce kuruluşlarını dikkate aldığı halde Türkiye’de ancak 53 düşünce kuruluşu tespit edebilmiştir.

Kaynakça

Abelson D E and Carberry C M (1997). *Policy experts in presidential campaigns: a model of think tank recruitment*. Presidential Studies Quarterly, 27(4), 679-697.

Akdoğan Y (2003). *Muhafazakâr demokrasi*. Ankara: Ak Parti Yayınları.

Akter A (2009). Türkiye’de stratejik araştırmalar üzerine bazı düşünceler. İçinde: H

Babur M M ve Suğur N (2022). Türkiye’de Düşünce Kuruluşları: Politik Bilginin Çeşitliliği, İmkânı ve Sınırlılıkları. *Mülkiye Dergisi*, 46(1), 163-201.

Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 4-16.

Althusser L (2010). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Aras B vd. (2010). *Araştırma merkezlerinin yükselişi: Türkiye’de dış politika ve ulusal güvenlik kültürü*. Ankara: SETA Yayınları.

Arslan E (2009). Düşünce Kuruluşlarının Türkiye Serüveni. İçinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 31-36.

Ayman S G (2009). Üniversitelerde kurulan stratejik araştırma merkezleri: Boğaziçi Üniversitesi -TÜSİAD Dış Politika Forumu (DIF) örneği İçinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 45-56.

Babur M M (2019). *Bilgi, iktidar ve politika alanının inşası: Türkiye’de düşünce kuruluşları*. (Basılmamış Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Bağcı H ve Aydın A (2009). Dünyada ve Türkiye’de düşünce kuruluşu kültürü. İçinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 57-123.

Berger P ve Luckmann T (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası: Bir bilgi sosyolojisi incelemesi*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Bourdieu P (1995). *Pratik nedenler: eylem kuramı üzerine*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Bourdieu P (1996) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of the Taste*. Massachusetts: Harvard University Press.

Bourdieu P (1997). *Televizyon üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bourdieu P (2015). *Bilimin toplumsal kullanımları: bilimsel alanın klinik bir sosyolojisi için*. Ankara: Heretik Yayınları.

Babur M M ve Suğur N (2022). Türkiye’de Düşünce Kuruluşları: Politik Bilginin Çeşitliliği, İmkânı ve Sınırlılıkları. *Mülkiye Dergisi*, 46(1), 163-201.

Campbell J L and Pedersen O K (2011). Knowledge regimes and comparative political economy. D Beland and R H Cox (2011). *Ideas and Politics in Social Science Research* 167: 172-90. New York: Oxford University Press.

Campbell J L (1998). Institutional analysis and the role of ideas in political economy. *Theory and society*, 27(3), 377-409.

Castells M (2008). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür cilt 1, ağ toplumunun yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cetina K K (2007). Culture in global knowledge societies: knowledge cultures and epistemic cultures. *Interdisciplinary science reviews* 32(4), 361-375.

Chafuen A (2014). *Think tanks and the power of networks*. <https://www.Forbes.Com/Sites/Alejandrochafuen/2014/02/19/Think-Tanks-And-The-Power-OfNetworks/#2a0d83324F47>. Son erişim tarihi, 06/10/2019.

Compston H (2009). *Policy networks and policy change: putting policy network theory to the test*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Cross M K D (2013). Rethinking epistemic communities twenty years later. *Review of international studies*, 39(1), 137-160.

Denham A and Garnett M (2005). *British think tanks and the climate of opinion*. London: UCL Press.

Ediger V Ş (2009). Türk think tankı'nın olgunlaşma dönemine doğru içinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 197-208.

Ersun Ö (2009). Stratejik araştırma kültürü. içinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 233-241.

Falkner G (2003). *EU social policy in the 1990s: towards a corporatist policy community*. London: Routledge.

Foucault M (1980). *Power/knowledge: selected interviews and other writings 1972-1977*. New York: Pantheon Books.

Babur M M ve Suğur N (2022). Türkiye'de Düşünce Kuruluşları: Politik Bilginin Çeşitliliği, İmkânı ve Sınırlılıkları. *Mülkiye Dergisi*, 46(1), 163-201.

Gibbons M vd. (2010). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage Publication.

Güvenç S (2006). Türkiye'nin dış politikası ve düşünce kuruluşları. İçinde: S C Mazlum ve E Doğan (der), *Sivil toplum ve dış politika: yeni sorunlar ve yeni aktörle*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 159-180.

Güvenç S (2007). Türkiye'de düşünce kuruluşları ve uluslararası ilişkiler disiplini. *Uluslararası ilişkiler/international relations*, 4(13), 137-144.

Gramsci A (1986). *Hapishane defterleri: tarih, politika, felsefe ve kültür sorunları üzerine seçme metinler*. İstanbul: Onur Yayınları.

Haas P M (1992). Introduction: epistemic communities and international policy coordination. *International organization*, 46(1), 1-35.

Herman E S ve Chomsky N (2012). *Rızanın imalatı kitle medyasının ekonomi politiği*. İstanbul: BGST Yayınları.

Kanbolat H (2009). Türkiye'de düşünce merkezi kültürünün oluşum süreci: Türkiye'de dış politika ve güvenlik alanındaki düşünce merkezleri. İçinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 305-319.

Kantarci Ş (2009). Yirmi birinci yüzyıl Türkiye'sinde doğan sivil tabanlı yeni kurumlar: stratejik araştırma merkezleri. İçinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 323-329.

Karabulut B (2010). Dünyada ve Türkiye'de think tank kuruluşları: karşılaştırmalı bir analiz. *Akademik bakış* (4), 91-104.

Koellner P (2013). Think tanks: the quest to define and to rank them. *GIGA Focus International Edition English*, 10, ISSN 2196-3940.

Kuloğlu A (2009). Türkiye'de stratejik araştırma merkezlerine olan ihtiyaç. İçinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 413-418.

Maier H (2004). The religious use of politics and/or the political use of religion. in *Totalitarianism and political religions, volume 1*. Routledge, 120-150.

McGann J G (1992). Academics to ideologues: a brief history of the public policy research industry. *Political science and politics*, 25 (4), 733-740.

McGann J G (2000). How think tanks are coping with the future. *The Futurist*, 34 (6), 16.

McGann J G (2007). *Think tanks and policy advice in the United States, academics, advisors and advocates*. New York: Routledge.

McGann J G (2009). The think tank index. *Foreign Policy* Jan/Feb 2009, 82.

McGann J G (2017). *2016 The global go to think tanks report*. http://repository.upenn.edu/think_tanks/12. Son erişim tarihi, 05/10/2019.

McGann J G (2019). *2018 The global go to think tanks report*. http://repository.upenn.edu/think_tanks/16. Son erişim tarihi, 05/10/2019.

McGann J G (2021). *2020 The global go to think tanks index report*. https://repository.upenn.edu/think_tanks/18. Son erişim tarihi, 23/06/2021.

Medvetz T (2012). Murky power: “think tanks” as boundary organizations. D Courpasson, D Golsorkhi, J J Sallaz (Eds.) (2012). *Rethinking power in organizations, institutions, and markets research in the sociology of organizations*. Bradford: Emerald Group Publishing, 113 – 133.

Nurhan A (2009). Gelişmekte olan ülkelerde stratejik araştırma kültürü. İçinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 443-442.

Pautz H (2011). Revisiting the think-tank phenomenon. *Public policy and administration*, 26(4), 419-435.

Ritzer G ve Stepnisky J (2014). *Sosyoloji kuramları*. Ankara: De ki Yayınları.

Scott J M (1999). Transnationalizing democracy promotion: the role of western political foundations and think –tanks. *Democratization* 6(3), 146-170.

Sherrington P (2000). Shaping the policy agenda: think tank activity in the European Union. *Global Society*, 14(2), 173-189. Canterbury.

Smith J A (1991). *The idea brokers: think tanks and the rise of the new policy elites*. New York: The Free Press Maxwell McMillan.

Sönmez M (2009). Türkiye’de düşünce merkezlerinin kurumsallaşması. İçinde: H Kanbolat ve H A Karasar (der) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayınları, 490-496.

Stone D and Garnett M (1998). Introduction: think tanks, policy advice and governance. D Stone, A Denham and M Garnett (Eds.) *Think tanks across nations: a comparative approach* Manchester: Manchester University Press, 1-21.

Stone D (2000a). Think tank transnationalisation and non-profit analysis, advice and advocacy. *Global Society*. 14(2), 153-172.

Stone D (2000b). Introduction to the symposium: the changing think tank landscape. *Global Society*, 14(2), 149-152.

Stone D (2007). Recycling bins, garbage cans or think tanks? Three myths regarding policy analysis institutes. *Public administration*, 85(2), 259-278.

Struyk R J (2002). Management of transnational think tank networks. *International Journal of Politics, culture and Society*, 15(4), 625-638.

Sudarshan R M (2003). New partnerships in research: activists and think tanks. D Stone (Ed.) *Banking on knowledge: The genesis of the global development network*, 87-103.

Tromblay D E (2018). Intelligence and the intelligentsia: Exploitation of US think tanks by foreign powers. *International journal of intelligence and counterintelligence*, 31(1), 1-18.

Weidenbaum M (2010). Measuring the influence of think tanks. *Social science and public policy*, 47 (2), 134-137.

Weaver R K (1989). The changing world of think tanks. *PS: Political Science & Politics* içinde, 22(3), 563-578.

Weaver R K and McGann J G (2000). Think tanks and civil societies in a time of change. R K Weaver and J G McGann (Eds) (2017). *Think tanks and civil societies catalysts for ideas and action*. London: Routledge Taylor & Francis Group, 1-36.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. Son erişim tarihi, 06/02/2022.

<https://www.brookings.edu>. Son erişim tarihi, 24/06/2021.